

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การประเมินความต้องการจำเป็นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะของครูสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้สารสนเทศในการกำหนดกรอบแนวคิดและนำมาใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอเนื้อหาโดยแบ่งออกเป็นหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551
2. แนวคิดเกี่ยวกับจิตสาธารณะ
 - 2.1 ความหมายของจิตสาธารณะ
 - 2.2 องค์ประกอบของจิตสาธารณะ
 - 2.3 ระดับของจิตสาธารณะ
 - 2.4 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะ
 - 2.5 กลยุทธ์และวิธีการพัฒนาจิตสาธารณะ
 - 2.6 การวัดและประเมินผลจิตสาธารณะ
3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้
4. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินความต้องการจำเป็น
 - 4.1 ความหมายของความต้องการจำเป็น
 - 4.2 ประเภทของความต้องการจำเป็น
 - 4.3 ความหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น
 - 4.4 ประโยชน์ของการประเมินความต้องการจำเป็น
 - 4.5 กระบวนการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น
 - 4.6 การจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ พัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สามารถตอบสนองของความต้องการของบุคคล สังคมไทย ผู้เรียน ให้มีศักยภาพในการแข่งขันและร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ในสังคมโลก ปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในความเป็นไทย มีระเบียบวินัย คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและเพื่อพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษา ต่อการประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่าทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ เพื่อให้ผลดังที่กล่าวมาเกิดกับผู้เรียนจึงได้กำหนดเป็นจุดหมายให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 1-5)

1. มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. มีความรู้อันเป็นสากลและมีความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัยและรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

นอกจากนี้ ยังมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก จึงได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ดังนี้ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย 8) มีจิตสาธารณะ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 7)

เพื่อให้การพัฒนาผู้เรียนเป็นไปตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในข้อที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะ หลักสูตรแกนกลางการศึกษา

ขั้นพื้นฐาน ได้มีการกำหนดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็น 3 ลักษณะ คือ 1) กิจกรรมแนะแนว 2) กิจกรรมนักเรียนและ 3) กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ การบูรณาการในกิจกรรมการเรียนรู้ กลุ่มสาระ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและกิจวัตรประจำวันของผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 69) ซึ่งเป็นหน้าที่ของสถานศึกษาทุกแห่งจะต้องเน้นการสร้างเยาวชนที่มีความสมดุล ศึกษาศาสตร์ต้อง “เป็นคนเก่ง เป็นคนดี” มีคุณลักษณะและมีสมรรถนะตามที่หลักสูตรกำหนด กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่ต้องการทำให้ผู้เรียนเกิด “จิตสาธารณะ” ได้แก่ กิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ กิจกรรมอาสาพัฒนาต่างๆ กิจกรรมสร้างสรรค์สังคม ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ชุมชนและท้องถิ่นตามความสนใจในลักษณะอาสาสมัคร เพื่อแสดงถึงความรับผิดชอบ ความดีงาม ความเสียสละต่อสังคม โดยให้สถานศึกษาจัดสรรเวลาให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรม โดยในระดับประถมศึกษา (ป.1-6) ให้มีเวลาปฏิบัติกิจกรรม 60 ชั่วโมง ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-3) จำนวน 45 ชั่วโมงและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) จำนวน 60 ชั่วโมง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 24)

ในการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ครูผู้สอน ครูประจำชั้น ผู้ปกครองและชุมชนต้องร่วมมือกันปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง จึงต้องพิจารณาถึงกิจกรรมต่างๆ ที่สถานศึกษากำหนดให้จัดขึ้น แล้วส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ซึ่งอาจดำเนินการพัฒนาด้วยวิธีการต่างๆ ดังต่อไปนี้ เช่น บูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ การจัดการกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จัดโครงการเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์และการปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์โดยสอดแทรกในกิจวัตรประจำวัน การมีจิตสาธารณะก็เช่นเดียวกันครูสามารถบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โครงการเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์และบูรณาการกับกิจวัตรประจำวัน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 76)

การจัดการเรียนรู้

การจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ ผู้สอนต้องพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่หลักสูตรกำหนด รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะพึงประสงค์ พัฒนาทักษะต่างๆ ให้เกิดแก่ผู้เรียน โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม

การจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร ผู้สอนจึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อให้สามารถเลือกใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้สอนจะต้องเลือกใช้วิธีการสอนและเทคนิคการสอน สื่อ แหล่งการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ ผู้สอนควรรู้และเข้าใจในบทบาทของตนเอง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 26) ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล แล้วนำข้อมูลมาใช้ในการวางแผนการจัดการเรียนรู้ที่ท้าทายความสามารถของผู้เรียน
2. กำหนดเป้าหมายที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน ด้านความรู้และทักษะกระบวนการที่เป็นความคิดรวบยอด หลักการและความสัมพันธ์ รวมทั้งคุณลักษณะอันพึงประสงค์
3. ออกแบบการเรียนรู้และจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมาย
4. จัดบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และดูแลช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้
5. จัดเตรียมและเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับกิจกรรม นำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน การจัดทำมีแหล่งการเรียนรู้ เพื่อศึกษาค้นคว้าและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่นและชุมชน การจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้ การเลือกใช้สื่อการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ มีความเหมาะสม มีความหลากหลาย ทั้งสิ่งพิมพ์ เทคโนโลยีและเครือข่ายการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้และความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน ประเมินคุณภาพของสื่อการเรียนรู้ที่เลือกอย่างเป็นระบบ ศึกษาค้นคว้า วิจัยเพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนและการกำกับติดตามประเมินคุณภาพและประสิทธิภาพเกี่ยวกับสื่อและการใช้สื่อการเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ
6. ประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย เหมาะสมกับธรรมชาติของวิชาและระดับพัฒนาการของผู้เรียน
7. วิเคราะห์ผลการประเมินมาใช้ในการซ่อมเสริมและพัฒนาผู้เรียน รวมทั้งปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนของตนเอง

จากหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะ สร้างสิ่งที่ดีงามในสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีจิตสาธารณะ ที่สถานศึกษาต้องจัดให้มีกิจกรรมเพื่อสังคมและ
สาธารณประโยชน์ กิจกรรมอาสาพัฒนาต่างๆ ที่ให้ผู้เรียนได้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม
ชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งครูผู้สอนต้องใช้วิธีการสอนที่หลากหลายทั้งยังต้องรู้และเข้าใจบทบาทของ
ตนเองจึงสามารถพัฒนาผู้เรียนได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

แนวทางปฏิบัติการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและการประเมินผลผู้เรียนตั้งอยู่บนพื้นฐาน 2 ประการ คือ การวัดและประเมินผล
เพื่อพัฒนาผู้เรียน แล้วนำมาใช้ในการส่งเสริมหรือปรับปรุงแก้ไขการเรียนรู้ของผู้เรียนและการสอน
ของครู การประเมินระหว่างการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการเรียนรู้เช่นนี้เป็นการวัดและประเมินผล
ย่อย (Formative Assessment) ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนทุกวัน เป็นการประเมินเพื่อให้รู้จุดเด่น จุดที่
ต้องปรับปรุง เพื่อใช้ในการพัฒนา ผู้สอนต้องใช้วิธีการและเครื่องมือการประเมินที่หลากหลาย สิ่ง
สำคัญที่สุดในการประเมินเพื่อพัฒนา คือ การให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนในลักษณะคำแนะนำแก่
ผู้เรียน จุดมุ่งหมายประการที่สอง คือ การวัดและประเมินผลเพื่อตัดสินผลการเรียน เป็นการ
ประเมินสรุปผลการเรียนรู้ (Summative Assessment) ต้องให้โอกาสผู้เรียนแสดงความรู้
ความสามารถด้วยวิธีการที่หลากหลายและพิจารณาตัดสินบนพื้นฐานของเกณฑ์ผลการปฏิบัติ
มากกว่าใช้เปรียบเทียบระหว่างผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 2)

การดำเนินการวัดคุณลักษณะอันพึงประสงค์จะบรรลุผลได้นั้นจะต้องอาศัยการบริหาร
จัดการและการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ดำเนินการพัฒนาทั้งในและนอกห้องเรียน โดยมอบหมาย
ภารกิจในการพัฒนาและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในห้องเรียนให้ครูผู้สอนแต่ละกลุ่ม
สาระการเรียนรู้เป็นผู้รับผิดชอบ โดยสอดแทรกการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในชั่วโมงการ
เรียนการสอน กิจกรรมโครงการหรือในโอกาสอื่นๆ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 109)
คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่หลักสูตรกำหนดนั้นต้องได้รับการปลูกฝังและพัฒนาผ่านการปฏิบัติ
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในลักษณะต่างๆ การประเมินต้องใช้ข้อมูลจากการสังเกตพฤติกรรม ครูซึ่ง
เป็นผู้รับผิดชอบการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนควรต้องมีความรู้และเข้าใจขั้นตอนการประเมิน
และสามารถปรับใช้ได้ตามบริบทของแต่ละโรงเรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตร
แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่ผู้วิจัยศึกษาในครั้งนี้คือ มีจิตสาธารณะ การนำ
คุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังกล่าวไปพัฒนาผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลนั้น
สถานศึกษาต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์อย่างชัดเจน โดยพิจารณาจาก
นิยาม ตัวชี้วัด พฤติกรรมบ่งชี้และเกณฑ์การให้คะแนน ซึ่งมีรายละเอียดตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้
ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 45)

สํานักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
ห้องสมุดวิจัย	
วันที่.....	12 มิ.ย. 2555
เลขทะเบียน.....	245824
เลขเรียกหนังสือ.....	

1. ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจและพึงพอใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน มีพฤติกรรมบ่งชี้ได้แก่

1.1 ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูทำงานด้วยความเต็มใจ

1.2 อาสาทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังใจและกำลังสติปัญญา โดยไม่หวังผลตอบแทน

1.3 แบ่งปันสิ่งของ ทรัพย์สินและอื่นๆ และช่วยแก้ปัญหาหรือสร้างความสุขให้กับผู้อื่น

2. เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชนและสังคม มีพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่

2.1 ดูแล รักษาสาธารณสมบัติและสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ

2.2 เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชนและสังคม

2.3 เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาหรือร่วมสร้างสิ่งที่ดีงามของส่วนรวมตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยความกระตือรือร้น

ครูผู้สอนควรวิเคราะห์พฤติกรรมสำคัญจากพฤติกรรมบ่งชี้ เพื่อให้เห็นพฤติกรรมที่จะสามารถวัดและประเมินได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เลือกรูปแบบของเครื่องมือวัดที่ใช้ได้ง่ายและสะดวก ได้แก่ แบบสังเกต (observation) แบบสัมภาษณ์ (interview) แบบตรวจสอบรายการ (check list) แบบมาตราประมาณค่า (rating scale) แบบวัดสถานการณ์ (situation) แบบบันทึกพฤติกรรม (anecdotal records) แบบรายงานพฤติกรรมตนเอง (self report) ในการวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์นั้น ควรใช้เครื่องมือและวิธีการวัดที่หลากหลาย ข้อมูลจึงจะน่าเชื่อถือ ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรเลือกเครื่องมือวัดและประเมินให้เหมาะสมกับพฤติกรรมบ่งชี้หรือพฤติกรรมสำคัญว่าควรจะใช้เครื่องมือชนิดใด (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 112)

จากการศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ดังที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่า การพัฒนาและการปลูกฝังจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนอย่างต่อเนื่องนั้น สถานศึกษาต้องพิจารณาถึงการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียน โดยการนำตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้ไปบูรณาการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โครงการต่างๆ และกิจกรรมประจำวันของผู้เรียนและครูต้องมีความเข้าใจในความหมายของจิตสาธารณะ ตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้ที่จะทำให้สามารถจัดกิจกรรมได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งการวัดและประเมินผลด้วยวิธีการที่หลากหลาย นำผลการประเมินมาพัฒนาผู้เรียนต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับจิตสาธารณะ

คำว่า “จิตสาธารณะ” มีการใช้คำในภาษาไทยที่มีความหมายเป็นนัยเดียวกัน คือ “จิตสำนึกทางสังคม” “จิตอาสา” หรือ “จิตสาธารณะ” ส่วนในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Public Mind หรือ Public Consciousness ในที่นี้ผู้วิจัยขอใช้คำว่า “จิตสาธารณะ (Public Mind)” (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2552, หน้า 13)

ความหมายของจิตสาธารณะ

คำว่า จิตสาธารณะ (Public Mind) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

Freire (1973, p.17) ได้กล่าวไว้ว่า จิตสำนึกไม่ได้มีความหมายแต่ในเชิงจิตวิทยาเท่านั้น แต่ยังมีความหมายลึกซึ้งในเชิงปรัชญาว่า เป็นความรู้สึกในสิ่งที่เป็นความจริง สิ่งที่เป็นภาวะที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์และสิ่งที่เป็นโลกของมนุษย์ ในทำนองเดียวกัน Raj (1996, p. 605) ได้กล่าวว่า จิตสำนึก เป็นความคิดที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่งหรือเป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีอยู่ตลอดเวลา

Raymond (1999, p. 209) กล่าวว่า จิตสำนึกสาธารณะ ว่าเป็นลักษณะที่มีความรู้สึกตัวเป็นผลจากการแสดงความรู้สึก หรือเป็นความสามารถที่เกิดจากการมีประสบการณ์ในแต่ละคนในช่วงเวลาที่เกิดขึ้น

Andrew (2001, p. 160) กล่าวว่า จิตสำนึกสาธารณะเป็นสภาวะทั่วไปของจิตใจของสภาพการตื่นตัว เป็นลักษณะเฉพาะที่เกิดจากความเข้าใจในความรู้สึกเป็นความคิด ความรู้สึก ความรู้หรือความเข้าใจ นอกจากนี้ Gian (2005) ได้กล่าวว่า พฤติกรรมการอาสาว่าเป็นการทำประโยชน์ให้ผู้อื่นด้วยความเต็มใจ สมครใจ ซึ่งแสดงออกถึงพฤติกรรมเอื้อสังคม ได้แก่ การแบ่งปัน การบริจาค การเอาใจใส่ การบรรเทาทุกข์และการช่วยเหลือ

ชาย โพธิ์สิตา และคณะ (2540, หน้า 14) ได้ให้ความหมายในเชิงพฤติกรรมไว้ว่า จิตสาธารณะเป็นการใช้สาธารณสมบัติอย่างรับผิดชอบหรือการรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติ ซึ่งมี 2 ประการ ได้แก่ 1) รับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติ หลีกเลี่ยงการใช้และการกระทำที่จะก่อให้เกิดความชำรุดเสียหายรวมถึงการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลสาธารณะสมบัติในวิสัยที่ตนสามารถทำได้และ 2) การเคารพสิทธิในการใช้สาธารณะสมบัติของผู้อื่น การคำนึงว่าคนอื่นจะมีสิทธิในการใช้เช่นเดียวกัน ไม่ยึดสาธารณะสมบัตินั้นไว้เป็นของส่วนตัวและไม่ปิดกั้นโอกาสการใช้ประโยชน์ของผู้อื่น ในทำนองเดียวกัน ศักดิ์ชัย นิรัญทวิ (2541, หน้า 57) ได้ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ หมายถึง จิตใจที่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมหรือมีผลกระทบร่วมกันในชุมชน มากกว่านั้น พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2541, หน้า 25) ใช้คำว่า จิตสำนึก (Consciousness) เป็นสภาวะจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด ความปรารถนาต่างๆ สภาวะ

จิตใจดังกล่าวเกิดการรับรู้ ซึ่งมีความหมายเหมือนกับการรู้ตัว (Awareness) อันเป็นผลจากการประเมินค่า การเห็นความสำคัญซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มาจากทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความเห็น ความสนใจของบุคคล คำว่าจิตสำนึก มีความหมายใกล้เคียงที่สุดกับคำว่าความเชื่อ (Beliefs) ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการรวบรวมความสัมพันธ์กันของประสบการณ์ของคน ทำหน้าที่ประเมินค่าของจิตใจว่าสิ่งใดเป็นสิ่งสำคัญ หากปราศจากความเชื่อประสบการณ์ที่คนมีอยู่นั้นก็จะอยู่เพียงความทรงจำ ไม่มีส่วนใดมีความเด่นชัดขึ้นมาแต่หากประเมินค่าแล้วตระหนักถึงความสำคัญที่มีต่อสิ่งนั้น แสดงว่าจิตสำนึกถึงสิ่งนั้นๆ ของบุคคลได้เกิดขึ้นแล้ว จิตสำนึกของบุคคลเป็นสภาวะที่จิตใจแสดงออกเชิงพฤติกรรม ทางกายภาพของบุคคล พฤติกรรมแสดงออกใดๆ เป็นผลมาจากทัศนคติ บรรทัดฐานของสังคม นิสัย ผลที่คาดว่าจะได้รับหลังการทำพฤติกรรมนั้นๆ

ในทำนองเดียวกัน จิตสาธารณะ หมายถึง การรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม (นันทวัฒน์ ชุนซี, 2546, หน้า 4; ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง, 2547, หน้า 8; บุญทัน ภูบาล, 2549, หน้า 15; สุคนธรส หุตะวัฒนะ, 2550, หน้า 11) โดยการหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่ทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวม รวมไปถึงการถือเป็นหน้าที่ที่จะดูแลรักษาของส่วนรวมและเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม เช่นเดียวกับกับ อัญชลี ยิงรักพันธุ์ (2550, หน้า 14) ที่ได้กล่าวไว้ว่า จิตสาธารณะ คือการมีจิตใจที่คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อเรื่องของส่วนรวม มีการใช้สิ่งของส่วนรวมอย่างรับผิดชอบ การถือเป็นหน้าที่ในการดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวม มีการแบ่งปันและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้สมบัติของส่วนรวมนั้นและการไม่ยึดสมบัติส่วนรวมมาเป็นสมบัติของตนเองหรือของกลุ่ม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544, หน้า 17) ได้ให้ความหมายของจิตสาธารณะว่า หมายถึง ความคิดเห็นที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม พยายามที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจังและมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความจริง

จิตสาธารณะ หมายถึง จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เพราะคำว่า "จิตสาธารณะ" คือสิ่งที่มีได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด จิตสาธารณะจึงเป็นความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะในสิทธิและหน้าที่ที่จะดูแลและบำรุงรักษาร่วมกัน ตลอดจนช่วยกันดูแลรักษาให้ความช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากเท่าที่จะสามารถทำได้ ร่วมมือกระทำเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาหรือช่วยกันแก้ปัญหา แต่ต้องไม่ขัดต่อกฎหมายเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวม (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2552, หน้า 14)

กระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 45) ได้ให้ความหมายของการมีจิตสาธารณะและผู้ที่มีจิตสาธารณะไว้ว่า มีจิตสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะที่แสดงออกถึงการ

มีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น ชุมชนและสังคม ด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทนและผู้ที่มิจิตสาธารณะ คือ ผู้ที่มีลักษณะเป็นผู้ให้และช่วยเหลือผู้อื่น แบ่งปันความสุขส่วนตนเพื่อทำประโยชน์แก่ส่วนรวม เข้าใจ เห็นใจผู้ที่มีความเดือดร้อน อาสาช่วยเหลือสังคม อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยแรงกาย สติปัญญา ลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาหรือร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้เกิดในชุมชนโดยไม่หวังผลตอบแทน นอกจากนี้ สมโชค เจริญการ (2553) ได้ให้ความหมายของจิตสาธารณะ หมายถึง การตระหนักรู้และคำนึงถึงการมีส่วนร่วมร่วมกัน การตระหนักรู้ตนที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมหรือการคำนึงถึงผู้อื่นที่มีความสัมพันธ์ที่เป็นสังคมเดียวกัน การทำประโยชน์เพื่อสังคม การใช้สาธารณะสมบัติร่วมกัน

จากการประมวลเอกสารต่างๆ ผู้วิจัยได้สรุปความหมายของจิตสาธารณะว่า เป็นการตระหนักรู้ของบุคคลถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมโดยรวม ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในสิ่งที่เป็นสาธารณะสมบัติ รู้จักเอาใจใส่เป็นธุระในเรื่องของส่วนรวมปรารถนาที่จะไม่กระทำในสิ่งที่เสื่อมเสียหรือเป็นปัญหาต่อสังคมและมุ่งกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้น โดยไม่หวังผลตอบแทน

องค์ประกอบของจิตสาธารณะ

การมีจิตสาธารณะเป็นคุณลักษณะที่สำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งในสังคม ทำให้เกิดประชาสังคม องค์ประกอบของจิตสาธารณะนั้นมีการแบ่งองค์ประกอบที่แตกต่างกันไปตามระดับอายุของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ซึ่งได้แบ่งองค์ประกอบของจิตสำนึก ไว้ดังนี้

สมพงษ์ สิทธิพล (2542, หน้า 15-16) ได้กล่าวถึงจิตสำนึกว่า มีอยู่ 3 ด้านหลัก ๆ คือ

1. จิตสำนึกเกี่ยวกับตนเอง (Self Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเองทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เป็นจิตสำนึกที่ถูกปลูกฝังและมีมานานตามสภาพสังคมไทย
2. จิตสำนึกเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่งสังคมหนึ่ง เป็นจิตสำนึกที่คนไทยส่วนใหญ่ถูกหล่อหลอมมาจากพื้นฐานดั้งเดิมของวัฒนธรรมไทยอยู่แล้วสร้างกันได้ไม่ยากนัก
3. จิตสำนึกเกี่ยวกับสังคม หรือจิตสำนึกสาธารณะ (Social or Public Consciousness) เป็นจิตสำนึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันหรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นจิตสำนึกที่คนไทยยังไม่ค่อยมีและขาดกันอยู่มาก เพราะพื้นฐานความเป็นมาของสังคมไทย สมควรที่จะรีบพัฒนาขึ้นโดยเร็ว

นอกจากนี้ยังสามารถจำแนกองค์ประกอบของจิตสาธารณะออกเป็น 3 องค์ประกอบ (ชาย โพธิสิตา และคณะ, 2540, หน้า 14-15; สุคนธรส หุตะวัฒนะ, 2550, หน้า 6; อัญชลี ยิ่งรักษพันธ์ุ, 2550, หน้า 5-6; บุญทัน ภูบาล, 2549, หน้า 6-7) ดังนี้

1. การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม วัดจาก

1.1 การดูแลรักษาสมบัติส่วนรวม หลังจากใช้ของส่วนรวมเสร็จแล้วต้องเก็บเข้าที่ เพื่อให้ของส่วนรวมอยู่ในสภาพที่ดี

1.2 ลักษณะการใช้สมบัติของส่วนรวม รู้จักใช้ของส่วนรวมอย่างประหยัด ใช้สิ่งของส่วนรวมอย่างทะนุถนอม ใช้อย่างระมัดระวัง เพื่อให้ของส่วนรวมมีความคงทนใช้ได้นาน

2. การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ คือ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมุ่งปฏิบัติเพื่อส่วนรวมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในโรงเรียน ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนที่ตนสามารถทำได้ วัดจาก

2.1 การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวมในโรงเรียน คือ การทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการดูแลรักษาสมบัติของโรงเรียน

2.2 การรับอาสาทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อส่วนรวม ช่วยทำหน้าที่อื่นที่ไม่ใช่หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในวิสัยที่ตนสามารถทำได้

3. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นมาเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรมนั้น เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวม วัดจาก

3.1 การแบ่งปัน โดยการใช้ของส่วนรวมร่วมกัน ไม่นำของส่วนรวมมาเป็นสมบัติของตน

3.2 การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม การแบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น การไม่แสดงอาการหวงสมบัติของส่วนรวม

กระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 45) ได้สรุปตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้การมีจิตสาธารณะ ดังต่อไปนี้

1. ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจและพึงพอใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน มีพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่

1.1 ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูทำงานด้วยความเต็มใจ

1.2 อาสาทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา โดยไม่หวัง

ผลตอบแทน

1.3 แบ่งปันสิ่งของ ทรัพย์สิน และอื่นๆ และช่วยแก้ปัญหาหรือสร้างความสุขให้กับผู้อื่น

2. เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชนและสังคม มีพฤติกรรมบ่งชี้ ได้แก่

2.1 ดูแลรักษาสาธารณสมบัติและสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ

2.2 เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชนและสังคม

2.3 เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาหรือร่วมสร้างสิ่งที่ดีงามของส่วนรวมตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยความกระตือรือร้น

ยุทธนา วรณปิติ (2542, หน้า 181-183) กล่าวถึงบุคคลที่มีจิตสาธารณะว่า ต้องมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. การทุ่มเทและอุทิศตน สิทธิพลเมืองต้องสอดคล้องกับความรับผิดชอบทางสังคม บุคคลไม่เพียงแต่ปฏิบัติตามสิทธิเท่านั้น แต่ต้องปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือให้บริการแก่บุคคลอื่น เพื่อพัฒนาสังคมด้วย

2. เคารพความแตกต่างระหว่างบุคคล ใฝ่หาใจผู้อื่น มีความอดทน ตระหนักถึงการมีส่วนร่วม เคารพยอมรับความแตกต่างที่หลากหลาย หาวิธีการอยู่ร่วมกับความขัดแย้งโดยการแสวงหาทางออกร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อยุติ สร้างการรับรู้ร่วมกัน ตัดสินใจและฉันทักกำลังเพื่อให้เกิดการยอมรับจากทุกฝ่าย

3. คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม คนในสังคมต้องคิดถึงการเมืองในฐานะกิจการเพื่อส่วนรวมและเพื่อคุณธรรมมากขึ้น

4. การลงมือทำ โดยเริ่มจากครอบครัว ในการวางพื้นฐานให้การอบรมด้านจริยธรรมของพลเมือง สถาบันการศึกษาไม่เพียงสถานที่ฝึกหัดและให้ความรู้แต่ต้องรับช่วงต่อการสร้างค่านิยมที่เหมาะสมต่อจากครอบครัว รวมทั้งเครือข่ายสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างเพื่อนบ้าน ที่ทำงาน สโมสร สมาคมต่างๆ เชื่อมโยงบุคคลที่น่าสนใจเรื่องตนเองเข้าเป็นกลุ่มที่ใส่ใจผู้อื่น ช่วยดำรงรักษาประชาคม สังคม และกฎจริยธรรมรวมทั้งสถาบันที่มีอิทธิพลสูงต่อสังคมคือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ศาสนาและสื่อมวลชนที่นับว่ามีบทบาทสำคัญในการร่วมสร้างให้สังคมเข้มแข็ง

จากการประมวลเอกสารดังที่กล่าวมาสามารถสรุปองค์ประกอบและตัวชี้วัดของจิตสาธารณะสามารถสรุปได้ดังตาราง 1

ตาราง 1 แสดงองค์ประกอบและตัวชี้วัดจิตสาธารณะ

ตัวชี้วัด	พฤติกรรมบ่งชี้
1. การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวม	1. การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายในการดูแล รักษาสมบัติของส่วนรวม 2. การรับอาสาทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อส่วนรวม
2. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม	1. การแบ่งปัน 2. การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ใช้ของส่วนรวม
3. ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจและพึงพอใจโดยไม่หวังผลตอบแทน	1. ช่วยพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูทำงานด้วยความเต็มใจ 2. อาสาทำงานให้ผู้อื่นด้วยกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา โดยไม่หวังผลตอบแทน 3. แบ่งปันสิ่งของ ทรัพย์สิน และอื่นๆ และช่วยแก้ปัญหาหรือสร้างความสุขให้กับผู้อื่น
4. เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชนและสังคม	1. ดูแล รักษาสาธารณะสมบัติและสิ่งแวดล้อมด้วยความเต็มใจ 2. เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชนและสังคม 3. เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาหรือร่วมสร้างสิ่งที่ดีงามของส่วนรวมตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยความกระตือรือร้น

ในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีจิตสาธารณะ ครูผู้สอนต้องมีความรู้ ความเข้าใจตัวชี้วัดและพฤติกรรมบ่งชี้ ซึ่งจะทำให้ครูสามารถจัดกิจกรรมได้อย่างเหมาะสมกับผู้เรียน และสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน

ระดับของจิตสาธารณะ

ระดับของจิตสาธารณะสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ (ธีรยุทธ บุญมี, 2536) ดังนี้

1. จิตสาธารณะระดับชุมชน เป็นสิ่งที่มีอยู่เดิมในสังคมไทย โดยชุมชนจะควบคุมดูแลกันและกัน ร่วมกันรับผิดชอบในปัญหาต่างๆ ร่วมกัน

2. จิตสาธารณะระดับสังคม เกิดขึ้นเมื่อสังคมไทยดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมตามแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยแล้วช่วงเวลาหนึ่งและเผชิญกับปัญหาต่างๆ ตามมา ซึ่งสมาชิกในสังคมที่รับรู้และตระหนักในความรุนแรงของปัญหาได้มีการเรียกร้องให้มีการแก้ปัญหาร่วมกัน เนื่องจากการมีสำนึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน และทุกคนมีสิทธิที่จะเรียกร้องเพื่อทำให้สังคมโดยรวมดีขึ้น

นอกจากนี้ ใจเสคราญ หิรัญพุกฤษ และคณะ (2544) ยังได้แบ่งระดับของจิตสาธารณะออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้

1. จิตสาธารณะระดับครอบครัว ได้แก่ ความพหุมีพอกิน ความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้อง ความขยัน มีที่อยู่อาศัย มีที่ทำกิน และการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ

2. จิตสาธารณะระดับหมู่บ้าน ได้แก่ คนดี ความดี การแบ่งปัน การอาศัยให้วามช่วยเหลือเกื้อกูล และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

3. จิตสาธารณะระดับสังคม ได้แก่ ความร่วมมือร่วมใจ สามัคคี การมีส่วนร่วมงานทางสังคม งานบุญ งานประเพณีและปฏิบัติตามโครงการพัฒนาต่างๆ

จิตสาธารณะมีหลายระดับ โดยเริ่มที่ระดับแคบใกล้ตัวเรามากที่สุดคือ จิตสาธารณะระดับครอบครัว และเมื่อมองกว้างออกไปจะเป็นจิตสาธารณะระดับชุมชน และระดับที่กว้างที่สุดจะเป็นจิตสาธารณะระดับสังคมที่อาจมองกว้างถึงระดับประเทศและระดับนานาชาติ การทำให้เกิดจิตสาธารณะในระดับชาติได้นั้น จิตสาธารณะระดับครอบครัวที่ได้แก่ ความพหุมีพอกิน ความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องและการแบ่งหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบของคนในครอบครัวต้องเข้มแข็ง

ปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสาธารณะ

มัลลิกา มัติโก (2541, หน้า 28-29) ได้กล่าวไว้ว่า จิตสาธารณะเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วจะต้องกระทำซ้ำเสมอเพื่อป้องกันการเลือนหายหรือเปลี่ยนแปลงให้จิตสำนึกมีความคงทน โดยต้องได้รับการเสริมแรงจากสถาบันหรือทางสังคม จิตสำนึกจำนวนหนึ่งยังคงอยู่ในตัวเราเนื่องจากได้รับการปลูกฝังขัดเกลามาตั้งแต่เยาว์วัย โดยการปลูกฝังของสถาบันครอบครัว ชุมชน โรงเรียน และสังคมโดยรวม นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วนั้น Coopersmith (1981 อ้างอิงใน ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2552, หน้า 75) ได้สรุปว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดจิตสาธารณะมี 2 ปัจจัย คือ

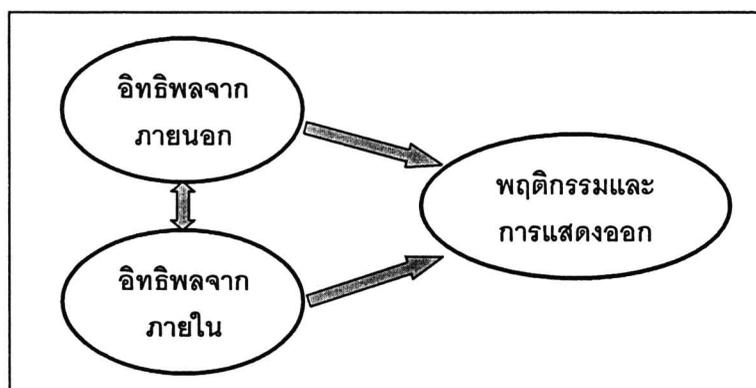
1. ปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบภายในตนเอง หมายถึง ลักษณะเฉพาะของบุคคลแต่ละคนที่ทำให้ความสำนึกของบุคคลแตกต่างกัน ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ ความสามารถทั่วไป สมรรถภาพ ภาวะทางอารมณ์ ค่านิยมส่วนบุคคล ความปรารถนา และเพศ

2. ปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบภายนอก หมายถึง สภาพแวดล้อมภายนอกที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ด้วย ซึ่งจะส่งผลให้เกิดจิตสำนึกในแต่ละคนที่แตกต่างกัน ได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัว โรงเรียนและการศึกษา สถานภาพทางสังคมและกลุ่มเพื่อน ในทำนองเดียวกัน ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจกร (2543, หน้า 13) ได้สรุปไว้เช่นกันว่า จิตสาธารณะอยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก ดังนี้

1. ปัจจัยภายนอก เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับภาวะทางสัมพันธภาพของมนุษย์ภาวะทางสังคมเป็นภาวะที่ลึกซึ้งซึ่งมีผลต่อจิตสำนึกด้านต่างๆ ของมนุษย์ เป็นภาวะที่ได้รับการอบรมกล่อมเกลา และสะสมอยู่ในส่วนของการรับรู้ที่ละเอียดที่ละน้อย ทำให้เกิดสำนึกที่มีรูปแบบหลากหลาย ภาวะแวดล้อมทางสังคมนี้เริ่มตั้งแต่พ่อแม่ พี่น้อง ญาติ เพื่อน ครู สื่อมวลชน บุคคลทั่วไป ตลอดจนจากระดับองค์กร วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ กฎหมาย ศาสนา รวมทั้งภาวะแวดล้อมด้านสื่อสารมวลชนและส่วนที่กำกับสำนึกของบุคคล คือ การได้สัมผัสจากการใช้ชีวิตที่มีพลังต่อการเกิดสำนึก อาทิ การไปโรงเรียน ไปทำงาน ดูละคร ฟังผู้คนสนทนากัน เป็นต้น

2. ปัจจัยภายใน สำนึกที่เกิดจากปัจจัยภายใน หมายถึง การครุ่นคิดไตร่ตรองของแต่ละบุคคลในการพิจารณาตัดสินคุณค่าและความดีงาม ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติทางจิตใจ เพื่อขัดเกลาตนเองให้เป็นไปทางใดทางหนึ่ง โดยเกิดจากการรับรู้จากการเรียนรู้ การมองเห็น การคิด แล้วนำมาพิจารณาเพื่อตัดสินใจว่าต้องการสร้างสำนึกแบบใดก็จะมี การฝึกฝนและสร้างสมสำนึกเหล่านั้น

ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกล้วนมีผลสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในการสร้างจิตสำนึก และต้องกระทำไปพร้อมๆ กันทั้งสองทาง โดยการกระทำต้องเชื่อมโยงกับเนื้อหาที่มีความเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งการมีสำนึกของบุคคลมีความสัมพันธ์กับการแสดงพฤติกรรมของบุคคล แต่การแสดงพฤติกรรมของคนๆ หนึ่งที่แสดงออกมานั้นได้รับอิทธิพลทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก จนทำให้พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้นอาจไม่ตรงกับความต้องการในจิตใจที่แท้จริงก็ได้ ซึ่งอธิบายได้ดังภาพ 1

ภาพ 1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและการแสดงออกของคน

ที่มา: ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจร, 2543, หน้า 17

ดังนั้นการเกิดจิตสาธารณะจึงไม่สามารถสรุปแยกแยะได้ว่าเกิดจากปัจจัยภายในหรือภายนอกเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง เพราะทั้งสองส่วนมีส่วนช่วยและสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จิตสาธารณะที่มาจากภายนอกเป็นการเข้ามาโดยธรรมชาติ กระทบต่อความรู้สึกของบุคคล แล้วกลายเป็นจิตสาธารณะโดยธรรมชาติและมักไม่รู้ตัวแต่จิตสาธารณะที่เกิดจากปัจจัยภายในเป็นความจงใจเลือกสรร บุคคลระลึกถึงตนเองเป็นอย่างดี เป็นสำนึกที่สร้างขึ้นเอง ระหว่างปัจจัยภายในและภายนอก เป็นปฏิสัมพันธ์ที่มีความต่อเนื่องกัน ดังนั้นการพัฒนาจิตสาธารณะจึงต้องกระทำควบคู่กันไปทั้งปัจจัยภายในและภายนอก

กลยุทธ์และวิธีการพัฒนาจิตสาธารณะ

ประเวศ วะสี (2541, หน้า 13) ได้เสนอกกลยุทธ์การปลูกจิตสาธารณะ โดยใช้กลยุทธ์หลักของการสร้างประชาคม เนื่องจากประชาคมต้องขับเคลื่อนด้วยความร่วมมือร่วมใจเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายโดยอาศัยเทคนิค ดังต่อไปนี้

1. ความรัก เป็นความรักขั้นสูงของสังคมซึ่งมากกว่าความรักในความเป็นพรคนพวก เป็นความรักที่เอาชนะความเป็นแก่ตัวของมนุษย์ เป็นความรักสากล เป็นมิตรภาพเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้มแข็งเพื่อเป็นพลังทางสังคม ความรักต่อแผ่นดินจะสร้างความผูกพันในความเป็นสังคมไทยเป็นตัวปลูกจิตสาธารณะ

2. ความรู้ การเสริมความรู้เป็นส่วนสำคัญในการสร้างความรัก ความรู้อย่างแท้จริงเกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากการกระทำ (Learning by doing) กลยุทธ์การปลูกจิตสำนึก

เพื่อส่วนรวมจึงต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดความซาบซึ้งและความตระหนักรู้เพื่อก่อให้เกิดความค้ำประกันถึงส่วนรวม

3. ความเป็นธรรมชาติ การดำเนินการเพื่อการพัฒนาของรัฐที่ไม่ประสบความสำเร็จส่วนหนึ่งมาจากการเร่งรัดที่จะให้ไปถึงเป้าหมายโดยเร็ว ด้วยมีเวลาและงบประมาณจำกัด แต่การสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนต้องอยู่บนพื้นฐานของการเติบโตแบบธรรมชาติเพื่อความเป็นอิสระและยั่งยืน

นอกจากนี้ ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจกร (2543, หน้า 55-59) ยังได้เสนอกลยุทธ์การปลูกจิตสาธารณะไว้ ดังนี้

1. การใช้บทบาทของผู้นำ ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการจะมีบทบาทสูงในการริเริ่ม สร้างสรรค์ โน้มนำ หล่อหลอมประสานงานเพื่อให้เกิดจิตสาธารณะ

2. การใช้การสื่อสารแบบรวมศูนย์ โดยใช้การสื่อสารที่มีการควบคุมโดยศูนย์กลาง เพื่อเผยแพร่ในสิ่งที่คนเห็นว่าดีหรือให้ผู้อื่นร่วมเผยแพร่ เพื่อแก้ปัญหาการไม่เป็นเอกภาพในการเผยแพร่ซึ่งอาจนำไปสู่ความเข้าใจผิดในสาระบางประการ

3. การใช้กระบวนการศึกษาเรียนรู้ โดยการผลักดันให้จิตสาธารณะเข้าสู่ระบบการศึกษาให้ได้ไม่ว่าจะเป็นทางการที่เป็นการศึกษาในระบบ

4. การใช้บทบาทของสื่อมวลชน สื่อมวลชนมีบทบาทสำคัญยิ่งในการกระจายข้อมูลข่าวสารสู่บุคคลต่างๆ ซึ่งจะช่วยสร้างจิตสาธารณะที่ถูกต้องให้เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว

5. การใช้ตัวอย่างที่ดีในสังคม การสร้างและสนับสนุนคนดี ยกย่องคนดี เลือกผู้นำที่ดี และผลักดันตัวอย่างจิตสาธารณะที่ดี เป็นวิธีการหนึ่งที่จะทำให้เกิดจิตสาธารณะในสังคมได้

จิตสาธารณะเป็นสิ่งที่เกิดจากการสะสมตั้งแต่วัยเด็ก และจะพัฒนาไปเรื่อยๆ จนถึงวัยรุ่น และเป็นผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จึงต้องเข้าใจธรรมชาติของเด็กคอยแนะนำส่งเสริมในสิ่งที่ถูกต้องคอยชี้แนะ นอกจากนี้ เด็กยังต้องมีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบตามธรรมชาติอันเกิดขึ้นได้เอง อีกทั้งเด็กยังมีการเรียนรู้ด้านวินัยจากวัฒนธรรมโดยอาศัยการสั่งสอน ฝึกฝน จากบุคคลสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกฎธรรมชาติของการอยู่ร่วมกันในสังคม การมีกิจกรรมและใช้สิ่งของร่วมกันในสังคม การพัฒนาจิตสาธารณะให้แก่เด็กในการใช้สิ่งของร่วมกันดูแลทรัพย์สินสมบัติส่วนรวมและมีน้ำใจแบ่งปันสิ่งของให้แก่กันและกัน และควรสอนให้เด็กได้มีความรับผิดชอบต่อทั้งกับตนเองและสังคม

1. ความรับผิดชอบต่อตนเอง จิตสำนึกในความรับผิดชอบต่อตนเอง เป็นพื้นฐานต่อความรับผิดชอบต่อสังคม (เวทพล อ่อนละมัย, 2552; สมโชค เจตระการ, 2553) โดยตั้งใจศึกษา

เล่าเรียนหาความรู้ รู้จักการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพให้แข็งแรงสมบูรณ์ ไม่ทำร้ายตนเอง ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง ไม่เสพยาเสพติด ไม่ดื่มสุรา ไม่สูบบุหรี่ มีความประหยักรู้จักความพอดี ประพฤติตัวให้เหมาะสม ละเว้นการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ทำงานที่รับมอบหมายให้สำเร็จ มีความรับผิดชอบ ตรงเวลา สามารถพึ่งพาตนเองได้

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการช่วยเหลือสังคม ไม่ทำให้อื่นหรือสังคมเดือดร้อน ได้รับความเสียหาย

2.1 มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว โดยการเชื่อฟังพ่อแม่ ช่วยเหลืองานบ้าน ไม่ทำให้อแม่เสียใจ

2.2 มีความรับผิดชอบต่อโรงเรียน ครูอาจารย์ โดยการตั้งใจเล่าเรียน เชื่อฟังคำสั่งสอนของครูอาจารย์ปฏิบัติตามกฎระเบียบวินัยของโรงเรียน ช่วยรักษาทรัพย์สินสมบัติของโรงเรียน การดูแลรักษาความสะอาด การทิ้งเศษขยะลงถังที่จัดเตรียมไว้ ไม่ขีดเขียนข้อความใดๆ ที่โต๊ะ เก้าอี้ และผนังของอาคาร

2.3 มีความรับผิดชอบต่อบุคคลอื่น โดยการให้ความช่วยเหลือให้คำแนะนำไม่เอาเปรียบบุคคลอื่น เคารพสิทธิและให้เกียรติซึ่งกันและกัน

2.4 มีความรับผิดชอบในฐานะพลเมือง โดยการปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม ปฏิบัติตามกฎหมาย รักษาสมบัติของส่วนรวม ให้ความร่วมมือต่อสังคมในฐานะพลเมืองดี ให้ความช่วยเหลือ

การพัฒนาจิตสาธารณะ เป็นความรับผิดชอบในตนเอง แม้ว่าจะได้รับการอบรมสั่งสอน ถ้าใจตนเองไม่ยอมรับจิตสาธารณะก็ไม่เกิด ฉะนั้นคำว่า "ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน" จึงมีความสำคัญส่วนหนึ่งในการสร้างจิตสาธารณะ ถ้าตนเองไม่เห็นความสำคัญแล้วคงไม่มีใครบังคับได้นอกจากใจของตนเองแล้ว แนวทางที่สำคัญในการพัฒนาจิตสาธารณะยังมีอีกหลายประการ ถ้าปฏิบัติได้ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม (นงลักษณ์ ภูมิรัตน์, 2553) ดังนี้

1. การเพิ่มคุณค่าการมีวินัยในตนเอง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในระบบประชาธิปไตย รู้ถึงขอบเขตของสิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ ความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม

2. ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อม ตระหนักเสมอว่าตนเองคือส่วนหนึ่งของสังคม เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม ทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม ถ้าสิ่งแวดล้อมโดยส่วนรวมดี ก็จะส่งผลดีกลับคืนมายังผู้คนบนโลกใบนี้ ได้พบแต่ความสุข อากาศที่ดีและสดชื่น

3. ตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับสังคม ให้ถือว่าเป็นปัญหาของตนเอง เช่นกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ต้องช่วยกันแก้ไข เช่น ช่วยกันดำเนินการให้โรงงานอุตสาหกรรมสร้างบ่อบำบัดน้ำทิ้งก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะ

4. ยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะหลักธรรมหรือคำสั่งสอนในทุกศาสนาที่นับถือสอนให้คนทำความดีทั้งสิ้น ถ้าปฏิบัติได้จะทำให้ตนเองมีความสุข ดูแลตนเอง บังคับจิตใจ ไม่ทำร้ายผู้อื่น ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมด้วยทำให้เราสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

การพัฒนาจิตสาธารณะสามารถนำวิธีการที่หลากหลายมาใช้ในการพัฒนาได้ ซึ่งชายโพธิสตา และคณะ (2540) ได้วิจัยศึกษาจิตสำนึกของคนไทยต่อสาธารณะสมบัติ: กรณีศึกษากรุงเทพมหานคร แล้วให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า

1. การสร้างเสริมจิตสาธารณะ ควรใช้มาตรการหลายๆ อย่างพร้อมๆ กันอย่างบูรณาการ

2. ในการใช้มาตรการใดๆ ในการสร้างจิตสาธารณะต้องให้ความสำคัญทั้ง 3 มิติ คือ มิติพฤติกรรม คือการกระทำที่ถูกต้อง มิติทางจิตใจ คือความภาคภูมิใจที่ได้ทำในสิ่งที่ถูกต้อง และมิติทางปัญญา คือความเข้าใจในความหมายที่แท้จริงของสิ่งที่ตนทำ

3. การใช้มาตรการทางกฎหมาย ควรเน้นการปลูกฝังการปฏิบัติซ้ำๆ จนเป็นปกตินิสัย มากกว่าการลงโทษให้เข็ดหลาบ เพราะโดยธรรมชาติแล้วกฎหมายไม่เคยทำให้คนเข็ดหลาบได้อย่างยั่งยืน

4. การใช้มาตรการทางการศึกษา ไม่ควรเน้นการสร้างความรู้ให้มากไปกว่าการปลูกฝังความเข้าใจและทัศนคติที่ถูกต้องต่อสาธารณะสมบัติ และความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องส่วนตัวกับส่วนรวม เป็นพื้นฐานที่ควรปลูกฝังตั้งแต่เยาว์วัย เพื่อให้รู้ว่าควรปฏิบัติต่อของส่วนตัวและของส่วนรวมอย่างไร

5. จิตสำนึกจะเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ยากหากปราศจากชุมชนที่เข้มแข็งดังนั้นการสร้างจิตสำนึกต้องสร้างชุมชนเข้มแข็งและสร้างประชาคมควบคู่กันไป

6. การปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องควรควบคู่กันไปกับการปลูกฝังความมีวินัย เพราะวินัยเป็นส่วนที่จำเป็นของจิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตสำนึกต่อส่วนรวมจะมีไม่ได้หากขาดวินัย

มากกว่านั้น ทิศนา ขัมมณี (2546, หน้า 69-74) ได้เสนอวิธีการสอนที่ช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ซึ่งนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาจิตสาธารณะได้ดังนี้

1. การเล่านิทาน เป็นการสอนที่ใช้นิทานเป็นสื่อให้ผู้เรียนรู้เนื้อหาสาระที่ต้องการ ซึ่งครูอาจใช้สื่ออื่นๆ ประกอบได้ นิทานที่นำมาใช้มีหลายประเภท ทั้งนิทานปรัมปรา นิทานท้องถิ่น นิทานเทพนิยาย นิทานคติธรรม โดยเนื้อหาของนิทานต้องเหมาะสมกับระดับของผู้เรียนและเกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ

2. การเล่นเกม เกมเป็นการเล่าภายใต้กติกาที่กำหนด โดยมีจุดมุ่งหมายของการเล่น โดยทั่วไปแล้วจะมีการแข่งขันเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ตื่นเต้น เกมที่ควรนำมาใช้ฝึกที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ เช่น เกมความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่การเสียสละ ความอดทน การมีน้ำใจนักกีฬา การให้อภัย การทำงานเป็นทีม การเคารพสิทธิผู้อื่น เป็นต้น

3. การใช้กรณีตัวอย่าง เป็นการสอนโดยใช้เรื่องที่เกิดขึ้นจริงหรือเขียนขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษา โดยมีประเด็นคำถามให้ผู้เรียนฝึกคิดวิเคราะห์ อภิปรายและแก้ปัญหา เรื่องที่เลือกมาใช้ควรเป็นเรื่องที่คล้ายความเป็นจริง เช่น ชาวในหนังสือพิมพ์ เหตุการณ์ต่างๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ

4. การใช้บทบาทสมมติ เป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนสวมบทบาทเป็นตัวละครในสถานการณ์ที่สมมติขึ้น ภาวสวมบทบาทดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทที่แสดง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในความคิด ความรู้สึก เจตคติของตนมากขึ้น

5. การใช้สถานการณ์จำลอง เป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กันในสถานการณ์ที่จำลองจากสถานการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ความเป็นจริงของสถานการณ์นั้น เพื่อให้นักเรียนได้วิเคราะห์และเรียนรู้สถานการณ์จริงนั้นและเกิดจิตสาธารณะเพื่อส่วนรวมมากขึ้น

นอกจากนี้แล้วในการพัฒนาจิตสาธารณะให้กับเด็กและเยาวชนนั้น มีนักการศึกษาได้ใช้วิธีการที่แตกต่าง หลากหลาย แต่ส่วนใหญ่แล้วจะยึดหลักการของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางปัญญาเป็นหลัก ซึ่งสามารถสรุปวิธีการต่างๆ ที่ใช้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาจิตสาธารณะได้ดังต่อไปนี้

1. การใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม เป็นการใช้นักเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหา 3 ด้าน คือ ด้านการหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่ทำให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อส่วนรวม ด้านการถือเป็นที่ที่ จะมีส่วนร่วมในการดูแล และด้านการรักษาสีทิวในการรักษาของส่วนรวมกับนักเรียน โดยทำการแจกหนังสือให้นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง (นันทวัฒน์ ชุนซี, 2546)

2. การใช้บทบาทสมมุติกับตัวแบบ เป็นการทดลองให้เด็กสวมบทบาทผู้อื่นเพื่อให้รับรู้ถึงความรู้สึกและอารมณ์ในบทบาทของผู้อื่น และเปลี่ยนแปลงความคิดของตนเองได้อย่างมี

เหตุผล ซึ่งเป็นเทคนิคทางอารมณ์ภายใต้แนวคิด การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยเน้นที่กระบวนการทางปัญญาของบุคคลมาประยุกต์ใช้ในการเปลี่ยนแปลงการตอบสนองทางอารมณ์ และพฤติกรรมของบุคคลซึ่งเทคนิคดังกล่าวมีแนวคิดพื้นฐานที่เน้นว่า ความเชื่อหรือความคิดที่ไม่มีเหตุผลของบุคคล เป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาทางอารมณ์และพฤติกรรม แต่เมื่อบุคคลเปลี่ยนความเชื่อหรือความคิดได้อย่างมีเหตุผลจะเป็นผลให้บุคคลมีอารมณ์และพฤติกรรมที่เหมาะสมยิ่งขึ้น (ธรรมนันทิกา แจ่มสว่าง, 2547)

3. การใช้วิธีทัศนละครหุ่นเชิดเป็นตัวแบบ เป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ โดยใช้ตัวละครหุ่นเชิดเป็นตัวแบบในการให้ความรู้เกี่ยวกับจิตสาธารณะ เจตคติข้อควรปฏิบัติ และแสดงพฤติกรรมที่มีจิตสาธารณะให้เห็น และลงมือปฏิบัติด้วยตัวละครหุ่นเชิดแล้วผลที่ได้รับจากการแสดงพฤติกรรม จะเป็นการจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกล้อยตามตัวแบบแล้วผู้ตามเกิดการเรียนรู้ และเลียนแบบพฤติกรรมที่มีจิตสาธารณะจากตัวแบบนั้น (บุญทัน ภูบาล, 2549)

4. การใช้สถานการณ์จำลองผสมผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง เป็นกระบวนการที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากการเข้าร่วมสถานการณ์จำลองที่กำหนดขึ้น ซึ่งมีสภาพใกล้เคียงความเป็นจริงในชีวิต โดยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างครูและเด็ก ให้เด็กมีส่วนร่วมแสดงบทบาท เสนอข้อคิดเห็นและสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ พร้อมกับการใช้วิธีการ และเครื่องมือที่หลากหลายควบคู่กับการจัดสถานการณ์จำลองเพื่อประเมินพฤติกรรมของเด็ก (อัญชลี ยิ่งรักพันธุ์, 2550)

5. การเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนเป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถใช้ปรับเปลี่ยนกระบวนการทางปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning) โดยให้นักเรียนสังเกตตัวแบบที่กระทำพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีจิตสาธารณะผ่านภาพการ์ตูน โดยกำหนดให้มีสภาพการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาพ ทำให้ตัวแบบที่เป็นตัวการ์ตูนแสดงพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีจิตสาธารณะแล้วจะได้รับผลกระทบบางอย่างตามหลังพฤติกรรม และผลกระทบหรือสิ่งที่เกิดตามหลังพฤติกรรมนั้นจะต้องเป็นตัวเสริมแรงหรือสิ่งที่ตัวแบบพึงพอใจ เช่น คำชมจากครู หรือของรางวัลจากผู้ที่มีอิทธิพลต่อเด็ก เป็นต้น (สุคนธรส หุตะวัฒน์, 2550)

6. การใช้วิธีสอนพัฒนาจิตสาธารณะ (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2552, หน้า 83-90) ได้แก่ การจัดการเรียนรู้แบบอริยสัจ การจัดการเรียนรู้โดยใช้สัญญาการเรียน (Learning contracts) การจัดการเรียนรู้แบบโครงการ (Project method) หรือการสอนแบบโครงการ การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก (Problem-based learning)

วิธีการในการสร้างจิตสาธารณะมีหลายแนวทาง สถานศึกษาจะต้องคิดกิจกรรมที่มีความเป็นไปได้ ง่ายและสะดวกในการปฏิบัติ แต่ให้ผลดี ต่อไปนี้ เป็นเพียงตัวอย่างส่วนหนึ่งเพื่อการสร้างจิตสาธารณะแก่นักเรียน (สุพัทธ์ พิบูลย์, 2552; สมโชค เจตระการ, 2553)

1. ส่งเสริมให้เด็กมีความสามารถในการดูแลรักษาบ้านและรับผิดชอบงานบ้าน ถือเป็นงานสาธารณะที่ใกล้ตัวที่สุด โดยมีพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรม เช่น ตื่นนอนแต่เช้า กวาดบ้าน-ถูบ้าน จัดระเบียบ กวาดบริเวณบ้าน

2. ส่งเสริมให้เด็กร่วมรับผิดชอบในการดูแลรักษาซอย หมู่บ้านที่อยู่อาศัย โดยมีพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรม การปลูกต้นไม้ (ไม้ดอก ไม้ประดับ) หน้าบ้านพร้อมดูแลรักษา กวาด ทำความสะอาดถนนหรือที่สาธารณะรอบบ้านในรัศมี 5 เมตร เป็นกรรมการฝ่ายเยาวชนเพื่อการดูแลรักษาซอย หมู่บ้านที่อยู่อาศัย หากสถานศึกษากำหนดคุณสมบัติของเยาวชนที่เป็นรูปธรรมดังตัวอย่างข้างต้น พร้อมผลักดันหรือส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะต่างๆ เหล่านี้กันอย่างจริงจัง เชื่อว่า “ชุมชนจะเป็นแหล่งที่น่ายุในชั่วพริบตา” อีกทั้งเยาวชนจะเกิดคุณลักษณะอื่นๆ ตามมา เช่น ความเสียสละเพื่อส่วนรวม ทักษะการจัดการ ฯลฯ

3. จัดกิจกรรมเพื่อชี้นำทิศทางการพัฒนาหรือแก้ปัญหาให้แก่ชุมชน ในช่วงฤดูกาลของการเสียภาษีเงินได้ประจำปี ครูคณิตศาสตร์มอบหมายให้นักเรียนสอบถามเงินได้ของพ่อแม่และนำใบคำนวณภาษี (ภ.ง.ด.91) มาคำนวณที่โรงเรียนแล้วมอบหมายให้นักเรียนนำกลับไปบ้านเพื่อหารือกับคุณพ่อ คุณแม่เพื่อชำระภาษีต่อไป ครูวิทยาศาสตร์ ครูสังคมศึกษาให้นักเรียนร่วมปฏิบัติการรณรงค์การลดการใช้พลังงานไฟฟ้าในบ้าน ครูสุขศึกษาร่วมกับชุมชนดูแลสุขภาพในโรงเรียน จัดทำจดหมายเตือนหรือปฏิบัติกิจกรรมรณรงค์ทำลายแหล่งยุงลายเพื่อป้องกันโรคไข้เลือดออก โรคหวัดสายพันธุ์ใหม่ หรือโรคอื่นๆ เป็นต้น

4. สถานศึกษาเป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชนในรัศมีที่เป็นที่ตั้งของสถานศึกษา เช่น รับผิดชอบดูแลในรัศมี 1 กิโลเมตร รอบสถานศึกษา โดยร่วมกับชุมชนอย่างจริงจังในการพัฒนาบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมของชุมชน ทั้งนี้ อาจปฏิบัติการผ่านกิจกรรมชุมนุมที่มีอยู่ในโรงเรียน และเน้นให้นักเรียนมีบทบาทหลักในการร่วมวางแผนพัฒนา การปฏิบัติการเช่นนี้ เสมือน “การใช้ชุมชนที่เป็นที่ตั้งของสถานศึกษา เป็นห้องปฏิบัติการทดลองประสบการณ์ชีวิตต่างๆ แก่ผู้เรียน” ทั้งนี้เชื่อว่า หากนักเรียนมองเห็นแนวทางการพัฒนาชุมชนที่เป็นรูปธรรม นักเรียนเหล่านั้นจะสามารถนำประสบการณ์ไปประยุกต์ใช้ในชุมชนที่อยู่อาศัยของตนเองได้ในอนาคต อีกทั้งโรงเรียนเองก็จะเป็นที่รักใคร่ เป็นที่พอใจของชุมชนที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียน เป็นโรงเรียนของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนอาจให้การสนับสนุนงบประมาณ เพื่อการทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ในส่วนนี้

5. ประสานงานกับผู้ปกครองหรือเครือข่ายผู้ปกครองให้ร่วมกันวางแผนเพื่อทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ร่วมกันเป็นวงศ์ตระกูล โดยวางแผนเป็นรายปี พร้อมแจ้งแผนงานให้โรงเรียนทราบตั้งแต่ต้นปี การกระทำเช่นนี้นอกจากจะเป็นการแบ่งเบาภาระของโรงเรียนในการส่งเสริมให้นักเรียนจัดทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัว และส่งเสริมให้ครอบครัวไทย “มีจิตสาธารณะไปในตัวด้วย”

การปลูกฝังจิตสาธารณะนั้น ควรทำการปลูกฝังให้เกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็กเพราะเป็นช่วงที่เด็กมีความไวต่อการปลูกฝังและส่งเสริมจริยธรรม วัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งถ้าเด็กได้รับการปลูกฝังจิตสาธารณะให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม เมื่อเติบโตขึ้น จะทำให้สามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของกระแสเศรษฐกิจและวัฒนธรรม อันจะส่งผลให้สามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างมีความสุขกาย สบายใจ ตลอดจนเป็นบุคลากรที่ดีที่เหมาะสมของครอบครัว สังคม และประเทศชาติสืบเนื่องต่อไป ซึ่งวิธีการที่ใช้ในการปลูกฝังจิตสาธารณะนั้นมีอยู่อย่างหลากหลาย แต่วิธีการหนึ่งที่สำคัญ คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางปัญญา โดยมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่า กระบวนการปัญญามีผลต่อพฤติกรรมและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สามารถกระทำได้โดยการปรับเปลี่ยนกระบวนการทางปัญญา ดังนั้น การใช้วิธีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางปัญญาที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาจิตสาธารณะได้ และยังมีส่วนที่ทำให้การมีจิตสาธารณะนั้นมีความคงทนและเป็นจิตสำนึกที่คงอยู่ภายในตัวบุคคลเมื่อเติบโตขึ้นต่อไปในภายภาคหน้าได้ รวมทั้งการสร้างเสริมจิตสาธารณะ ควรใช้มาตรการหลายๆ อย่าง พร้อมๆ กัน อย่างบูรณาการและการสร้างจิตสาธารณะต้องให้ความสำคัญทั้ง 3 มิติ คือ มิติพฤติกรรม คือ การกระทำที่ถูกต้อง มิติทางจิตใจ คือ ความภาคภูมิใจที่ได้ทำในสิ่งที่ถูกต้อง และมิติทางปัญญา คือ ความเข้าใจในความหมายที่แท้จริงของสิ่งที่ตนทำ จึงจะทำให้คนเกิดจิตสาธารณะที่ยั่งยืน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะเป็นเรื่องที่ครูทุกคนต้องร่วมมือกันปลูกฝังให้เกิดแก่ผู้เรียน โดยการสอดแทรกเข้าไปในการเรียนการสอนแต่ละครั้งของตนเอง หรือจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ โดยใช้หลักการวิธีการจัดการเรียนรู้ต่างๆ ที่หลากหลายมาช่วยในการจัดการเรียนรู้ที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดจิตสาธารณะ ก่อนที่จะจัดกิจกรรมนั้นต้องมีการทบทวนแนวทางการพัฒนาให้เด็กมีจิตสาธารณะ ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะต้องคำนึงถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดจิตสาธารณะ ซึ่งมี 2 ปัจจัย คือ ปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบภายในตนเองและปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบภายนอก

2. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะ ต้องกระทำซ้ำๆ เพื่อเน้นย้ำและป้องกันการเลือนหายหรือเปลี่ยนแปลงให้จิตสำนึกมีความคงทน โดยต้องมีการเสริมแรงจากสถาบันต่างๆ หรือทางสังคม

3. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะ ต้องให้เด็กเกิดการเรียนรู้ครบถ้วน 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัย และด้านทักษะพิสัย

4. การระบวนการสร้างจิตสาธารณะควรเป็นไปอย่างมีขั้นตอนเพื่อให้เกิดลักษณะนิสัยที่ยั่งยืนดังแนวคิดของบลูม (Bloom, 1956 อ้างอิงใน ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2552, หน้า 97) คือ ขั้นการรับรู้ (perceiving of receiving) ขั้นการตอบสนอง (responding) ขั้นการเห็นคุณค่า (valuing) ขั้นการจัดระบบ (organizing) และขั้นพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (characterization)

5. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะ ควรให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยผ่านการเรียนรู้จากการกระทำ (Learning by doing)

6. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะ ต้องอยู่บนพื้นฐานของการเติบโตแบบธรรมชาติ ไม่เร่งรีบ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

7. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะ ต้องใช้วิธีการ/กลยุทธ์ที่หลากหลาย ได้แก่ การใช้บทบาทของผู้นำ การใช้การสื่อสารแบบรวมศูนย์ การใช้กระบวนการศึกษาเรียนรู้ การใช้บทบาทของสื่อมวลชน การใช้สถานการณ์จำลองผสมผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง การใช้บทบาทสมมติกับตัวแบบ การใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม การเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูน การใช้วิถีทัศน์ละครหุ่นเชิดเป็นตัวแบบการใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ที่ดีอื่นๆ รวมทั้งการใช้ตัวแบบที่เป็นตัวอย่างที่ดีในสังคม เป็นต้น

8. การจัดการเรียนการสอนจิตสาธารณะจะสำเร็จต้องอาศัยความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่องจากสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนาและสื่อมวลชน

นอกจากนี้ ปกรณ์ สุปินานนท์ (2552) ได้กล่าวถึงการสร้างเด็กให้มีจิตสาธารณะและการออกแบบหน่วยการเรียนรู้ที่สามารถสอดแทรกคุณลักษณะให้เด็กมีจิตสาธารณะ โดยออกแบบกิจกรรมในลักษณะ Community Service และ Service Learning สำหรับโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา ครูสามารถสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดจิตสาธารณะ โดยสอดแทรกเข้าไปในรายวิชาพื้นฐาน รายวิชาเพิ่มเติมหรือในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้ ซึ่งครูจะสร้างกิจกรรมเพื่อสังคมในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนเป็นส่วนใหญ่ เพราะโรงเรียนเลิกเรียนค่อนข้างเย็น (15.00-16.30 น.) ไม่นับรวมนักเรียนต้องไปเรียนพิเศษหรือต้องเข้าเรียนในโรงเรียนศาสนาติดต่อ ทำให้ไม่มีชั่วโมงทำกิจกรรมเพื่อสังคม บางโรงเรียนหาทางออกโดยสร้างกิจกรรมในโรงเรียนเอง โดยให้นักเรียนช่วย

แม่บ้านทำความสะอาดโรงเรียน เมื่อทำเสร็จก็ให้แม่บ้านเซ็นชื่อเพื่อให้นักเรียนเก็บชั่วโมงกิจกรรม แต่การสร้างคุณลักษณะจิตสาธารณะมันต้องสร้างมาจากข้างในตัวเด็ก ให้เด็กเกิดความตระหนัก จนก่อให้เกิดความใส่ใจที่อยากช่วยเหลือสังคม ดังนั้นเราสามารถสร้างกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดแทรกให้เด็กมีจิตสาธารณะได้ในหน่วยการเรียนรู้ของรายวิชาต่างๆ ซึ่งเป็นความท้าทายของครู ในยุคปฏิรูปการศึกษาที่จะออกแบบหน่วยการเรียนการสอนให้ครอบคลุมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ให้ได้

หลักการจัดการเรียนการสอนที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะได้นั้น ต้องเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยได้เรียนรู้จากการกระทำ และได้กระทำซ้ำๆ อย่างต่อเนื่อง ไม่เร่งรีบ โดยพัฒนาให้ครบทั้งด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัยและด้านทักษะพิสัย โดยการสอนต้องคำนึงถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเกิดจิตสาธารณะทั้งปัจจัยภายในตัวผู้เรียนและปัจจัยภายนอกซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวผู้เรียนและต้องอาศัยความร่วมมือกันอย่างต่อเนื่องจากสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนาและสื่อมวลชน วิธีการจัดการเรียนการสอนที่จะทำ ให้บรรลุตามหลักการจัดการเรียนการสอนที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะนั้นมีหลากหลายวิธี ซึ่งครูผู้สอนที่เลือกใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนแบบใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านความพร้อม การเห็นความสำคัญและการเอาใจใส่ของครูผู้สอนเป็นหลัก โดยครูจะดำเนินการในทุกชั้นตอนเอง ตั้งแต่การออกแบบการสอน การสอนและการประเมินผลการสอน (นลินี ทวีสิน, 2549, หน้า 27)

การวัดและการประเมินจิตสาธารณะ

การวัดจิตสาธารณะเป็นการวัดพฤติกรรมด้านจิตพิสัย (Affective) ซึ่งมีความสำคัญและเป็นการวัดที่ยากพอสมควรในการวัดพฤติกรรมออกมาอย่างชัดเจน ดังนั้นผู้ที่วัดจึงควรศึกษาวิธีการวัดที่หลากหลายและเหมาะสมกับพฤติกรรมจิตสาธารณะที่เกิดขึ้น โดยมีการวัดหลายๆ ครั้ง วัดอย่างต่อเนื่องและวัดให้ครอบคลุมคุณลักษณะด้านจิตสาธารณะ

การวัดจิตสาธารณะใช้หลักการวัดพฤติกรรมด้านจิตพิสัยซึ่งเป็นเรื่องที่ทำได้ยากสำหรับครูผู้สอน เนื่องจากมีลักษณะเป็นนามธรรมไม่สามารถวัดได้โดยตรง ดังนั้นในการวัดและประเมินพฤติกรรมด้านนี้จึงมีข้อควรระมัดระวัง (วิราพร พงศ์อาจารย์, 2542, หน้า 99-100) ดังนี้

1. การวัดพฤติกรรมด้านจิตพิสัย ไม่สามารถวัดได้โดยตรงต้องใช้วิธีวัดทางอ้อม โดยอาศัยการสังเกตพฤติกรรมทางกายและทางวาจาที่คาดว่าเป็นการแสดงออกที่สะท้อนให้เห็นคุณภาพของจิตที่ต้องการวัด
2. เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้สึกของบุคคล จึงไม่ใช่เรื่องที่จะบอกได้ว่าถูกหรือผิด แต่ความรู้สึกจะมีความหลากหลายในด้านระดับของความเข้ม และทิศทางที่เป็นได้ทั้งบวกและลบ

3. เป็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วและขึ้นอยู่กับสถานการณ์อื่นๆ ประกอบ จึงต้องมีการตรวจสอบหลายๆ ครั้ง หลายๆ สถานการณ์ และหลายๆ โอกาส

4. เป็นพฤติกรรมที่ต้องสะสมมาเป็นเวลานาน โดยการอบรมสั่งสอน การวัดจึงต้องกระทำทั้งในห้องเรียนปกติและนอกห้องเรียนขณะปฏิบัติกิจกรรมอื่นๆ

5. การวัดมีความคลาดเคลื่อนในการวัดค่อนข้างสูง ดังนั้นในการวัดควรเตรียมเครื่องมือให้พร้อมก่อนที่จะเริ่มวัด และกำหนดจุดประสงค์ในการนำไปใช้ให้แน่นอน เลือกวิธีการวัดที่เหมาะสม เพื่อให้การวัดมีประสิทธิภาพมากที่สุด

ในการวัดพฤติกรรมด้านจิตพิสัย ควรยึดหลักที่สำคัญๆ (วิราพร พงศ์อาจารย์, 2542, หน้า 100-101) ดังนี้

1. วัดให้ครอบคลุมคุณลักษณะที่ต้องการวัด
2. วัดหลายๆ ครั้ง เนื่องจากลักษณะด้านอารมณ์และจิตใจอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสถานการณ์และเวลาที่เปลี่ยนไป
3. วัดอย่างต่อเนื่อง ควรวัดอย่างต่อเนื่องหลายๆ ครั้ง ด้วยเทคนิควิธีหลายๆ วิธี
4. ความร่วมมือของผู้ที่ถูกวัดเป็นเรื่องที่สำคัญ ผู้วัดควรรหาเทคนิควิธีที่จะให้ผู้ตอบตอบด้วยความสบายใจและมั่นใจในความปลอดภัยของตนเอง
5. ใช้ผลการวัดให้ถูกต้อง เนื่องจากการวัดไม่มีคำตอบที่ถูกหรือผิด ดังนั้นครูควรนำผลการวัดมาเป็นข้อมูลที่จะทำให้ครูรู้จักนักเรียนดีขึ้นและหาทางช่วยเหลือต่อไป

เครื่องมือในการวัดพฤติกรรมด้านจิตพิสัยที่เหมาะสมและนิยมใช้กันมาก ได้แก่ การสังเกตพฤติกรรม การสังเกตร่องรอยของพฤติกรรม การใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ เทคนิคการจินตนาการและแบบวัดโดยใช้สถานการณ์ เช่น เครื่องมือวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) ซึ่งประกอบไปด้วยมาตราส่วนประมาณค่าแบบตัวเลข มาตราส่วนประมาณค่าแบบบรรยายและมาตราส่วนประมาณค่าแบบกราฟ (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2552, หน้า 127-130) ในการวัดพฤติกรรมด้านจิตพิสัยนั้นไม่สามารถวัดได้โดยตรงต้องใช้วิธีการวัดโดยอ้อมและมีความสอดคล้องกับแนวทางการวัดและประเมินผลคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกจึงบอกไม่ได้ว่าถูกหรือผิด เป็นพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงได้ง่ายและต้องสะสมมานานโดยการอบรมสั่งสอน ในการประเมินจึงมักมีความคลาดเคลื่อนสูง หลักในการวัดพฤติกรรมด้านจิตพิสัย จะต้องให้ครอบคลุมลักษณะที่ต้องการวัด การวัดต้องวัดหลายๆ ครั้ง วัดอย่างต่อเนื่อง ความร่วมมือของผู้ที่ถูกวัดเป็นเรื่องที่สำคัญและควรใช้ผลการวัดให้ถูกต้องเพื่อให้การวัดมีประสิทธิภาพมากที่สุด

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะพบว่า มีการเรียกชื่อที่แตกต่างกันออกไป ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยใช้คำว่า “จิตสาธารณะ (Public Mind)” ที่แสดงถึงความเอาใจใส่ เป็นธุระในเรื่องของส่วนรวมและมุ่งที่กระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ด้วยความเต็มใจ กระตือรือร้นโดยไม่หวังผลตอบแทน และพบว่าตัวชี้วัด จิตสาธารณะประกอบด้วย 1) ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจและพึงพอใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน และ 2) เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน ชุมชนและสังคม 3) การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมและ 4) การเคารพสิทธิการใช้ของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม ดังนั้นการพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดจิตสาธารณะ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษารวมทั้งชุมชนต้องให้ความร่วมมือกัน การจัดกิจกรรมในสถานศึกษาสามารถดำเนินการสอดแทรกไปในการเรียนแต่ละครั้ง รวมทั้งดำเนินการผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและการสอดแทรกกับกิจกรรมประจำวันของผู้เรียน การวัดประเมินผลการจัดกิจกรรมของผู้เรียนด้วยวิธีการวัดและเครื่องมือที่หลากหลาย มีคุณภาพ น่าเชื่อถือ การสังเกตพฤติกรรมตามสภาพจริงทั้งยังเปิดโอกาสให้ชุมชน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมิน เพื่อนำผลการประเมินไปพัฒนาผู้เรียนต่อไป

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ในการสอนย่อมมีเป้าหมายให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้เรียนจะบรรลุผลได้มากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของผู้สอนเป็นสำคัญ ผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจจึงจะจัดกิจกรรมได้ถูกต้องเหมาะสม จากการศึกษาเอกสาร ได้มีผู้ให้ความหมายของกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

กิจกรรมการเรียนรู้ เป็นสภาพการณ์ที่ผู้สอนกำหนดขึ้น เพื่อนำเสนอสาระการเรียนรู้ วิธีการหรือการปฏิบัติให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ตามหลักสูตร โดยคำนึงถึงความเหมาะสม สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง จุดประสงค์การเรียนรู้ สาระการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ด้านต่างๆ (บุรชัย ศิริมหาสาคร, 2545, หน้า 48; พรพิมล พรพิรชนม์, 2550, หน้า 238; วัฒนาพร ระงับทุกข์, 2545, หน้า 20)

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2546, หน้า 84) ได้ให้ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง การจัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการต่างๆ อย่างหลากหลายที่ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ ได้คิด ค้นคว้า ได้ปฏิบัติและมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่ม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง ซึ่งมีแนวทางในการจัด (พรพิมล พรพิรชนม์, 2550, หน้า 238) ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมควรกำหนดให้สอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง จุดประสงค์การเรียนรู้และสาระการเรียนรู้ตามขั้นตอนของวิธีการสอนที่ผู้สอนได้เลือก
2. ดำเนินการเป็นข้อตามลำดับขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้ของวิธีการสอน โดยแบ่งเป็นขั้นตอนหลักๆ ได้แก่ ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นดำเนินการสอน ขั้นสรุปและประเมินผล
3. ระบุให้รู้ว่ากิจกรรมการเรียนรู้แต่ละขั้นใครเป็นผู้มีบทบาท ผู้เรียน ผู้สอนหรือทั้งผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันกระทำ

จากความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สามารถสรุปได้ว่า กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง กิจกรรมที่ผู้สอนจัดให้ผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง

จุดมุ่งหมายและหลักการของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. เพื่อให้ผู้เรียนเกิดพัฒนาการทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาไปพร้อมกัน
2. เพื่อสนองความสามารถ ความถนัด ความสนใจของผู้เรียนทุกคน ซึ่งแต่ละคนจะมีแตกต่างกัน
3. เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน ให้ผู้เรียนเรียนด้วยความเพลิดเพลิน ไม่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายในการเรียน
4. เพื่อสนองเจตนารมณ์ของหลักสูตรให้ผู้เรียนได้คิดเป็น ทำเป็นแก้ปัญหาเป็น เกิดทักษะกระบวนการให้เป็นคนเก่ง คนดี มีความสุขและมีความเป็นไทย
5. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกและมีส่วนร่วมในการเรียน

เนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีความสำคัญ ดังนั้นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงควรคำนึงถึงหลักการ (อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2546, หน้า 73-78) ต่อไปนี้

1. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร ซึ่งผู้สอนต้องทำการศึกษาหลักสูตรและจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร
2. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ผู้สอนต้องพิจารณาว่าจุดประสงค์การสอนในแต่ละครั้งมุ่งเน้นพฤติกรรมด้านใด
3. จัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย ความสามารถและความสนใจของผู้เรียน
4. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา
5. จัดกิจกรรมให้มีลำดับขั้นตอน ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง สามารถโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหาที่เรียนได้ การจัดลำดับขั้นตอนควรเริ่มจากง่ายไปยากจะทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี

6. จัดกิจกรรมให้น่าสนใจ โดยใช้สื่อที่เหมาะสม ซึ่งสื่อสามารถแยกออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่

- 6.1 สื่อบุคคลและของจริง หมายถึง ผู้สอน ผู้ช่วยสอน วิทยากรพิเศษ
- 6.2 วัสดุและอุปกรณ์เครื่องฉาย เช่น ภาพยนตร์ แผ่นโปร่งใส
- 6.3 วัสดุและอุปกรณ์เครื่องเสียง เช่น วิทยุ เครื่องบันทึกเสียง
- 6.4 สิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ วารสาร
- 6.5 วัสดุที่ใช้แสดง เช่น แผนที่ ของจำลองต่างๆ

7. จัดกิจกรรมโดยให้ผู้เรียนเป็นผู้ทำกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวก

8. จัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการที่ท้าทายความคิดความสามารถของผู้เรียน
9. จัดกิจกรรมโดยใช้เทคนิควิธีการสอนที่หลากหลาย
10. จัดกิจกรรมโดยให้มีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนานและเป็นกันเอง
11. มีการวัดผลการใช้กิจกรรมนั้นทุกครั้ง

สิ่งที่ครูต้องนำมาพิจารณานอกจากหลักการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แล้วครูต้องทราบถึงเทคนิคที่สำคัญ (วัฒนาพร ระบุบุทกซ์, 2545, หน้า 22) ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ซึ่งมีผลต่อการนำมาประกอบการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ความสามารถทางสติปัญญา วิธีการเรียน ประสบการณ์เดิมของผู้เรียน สภาพแวดล้อมและบรรยากาศในการเรียนรู้รวมทั้งการใช้เทคนิค วิธีการที่หลากหลายประกอบการจัดกิจกรรม

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีขั้นตอนที่แตกต่างกันออกไปตามเทคนิควิธีสอน โดยทั่วไปแล้วมีขั้นตอนหลักที่เหมือนกัน 3 ขั้นตอน (อาภรณ์ ใจเที่ยง, 2546, หน้า 78-81) ได้แก่

1. ชี้นำเข้าสู่บทเรียน
2. ชี้นำปฏิบัติกิจกรรม
3. ชี้นำสรุปและวัดผล

โดยแต่ละขั้นตอนมีหลักการจัด ดังนี้

1. ชี้นำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียน ได้รับความสนใจ ความอยากรู้อยากเห็น อยากคิด อยากทำมีหลักการนำเข้าสู่บทเรียนต้องมีความน่าสนใจ นำให้น่าสนใจโดยใช้เทคนิควิธีการต่างๆ นำให้ตรงกับเรื่องที่สอนและไม่เปลืองเวลาควรใช้เวลาไม่มาก ในการนำเข้าสู่บทเรียน วิธีที่ชี้นำเข้าสู่บทเรียนนั้นมีวิธีการต่างๆ ได้แก่ ร้องเพลง เล่นเกม เล่า

นิทาน ยกสถานการณ์จริง สนทนาซักถาม ทายปริศนาทำท่าย เล่าประสบการณ์ ให้แสดง ทำทาง เป็นต้น

2. **ชั้นปฏิบัติการกิจกรรม** เป็นชั้นที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ กิจกรรมที่ผู้เรียนจะปฏิบัติในขั้นนี้ได้แก่ การแสดงบทบาทสมมติ การเล่าเรื่อง การพูดแสดงความคิดเห็น ผู้สอนต้องคำนึงถึงหลักการจัดกิจกรรม ซึ่งต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ส่งเสริมความคิดแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์ สอดคล้องกับวัย วุฒิภาวะและความพร้อมของผู้เรียน สนองความต้องการ ความสนใจและความถนัดของผู้เรียนมีความเหมาะสมกับเวลา และสภาพแวดล้อมให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมด้วยตนเองเป็นกิจกรรมที่มีขั้นตอนเป็นไปตามลำดับ ความยากง่ายและใช้สื่อการสอนได้สอดคล้องเหมาะสม

3. **ขั้นสรุปและวัดผล** ในการสรุปผู้สอนอาจให้ผู้เรียนเป็นผู้สรุป หรือผู้สอนกับผู้เรียน ร่วมกันสรุปหลังจากนั้นผู้สอนควรได้วัดผลการเรียนรู้ว่าผู้เรียนบรรลุตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ หรือไม่

ลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ

ทีศนา เขมมณี (2543 อ้างอิงใน กัลยา ตากุล, 2550, หน้า 33-36) กล่าวถึง ลักษณะ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ ประกอบด้วย

1. กิจกรรมเพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางด้านร่างกายและอารมณ์ จิตใจ เพื่อช่วยให้ครูสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีคุณภาพมากขึ้น

2. กิจกรรมเพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางด้านสติปัญญาและอารมณ์ จิตใจ การเรียนรู้ควรมีลักษณะที่กระตุ้นและท้าทายความคิดของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดความจดจ่อ ผูกพัน กับสิ่งที่คิด ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี

3. กิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสังคมและอารมณ์ ควรเปิดโอกาส ให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว ซึ่งเปรียบเทียบกับแหล่งความรู้ที่มีคุณค่า แหล่งความรู้ที่อยู่รอบตัวที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนมีหลายแหล่ง บุคคล แวดล้อม บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครอง คนในชุมชน สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมทาง ธรรมชาติ เช่นเดียวกับการมีส่วนร่วมทางด้านอื่นๆ ที่ต้องมีการคำนึงถึงอารมณ์และความรู้สึกของ ผู้เรียน ครูจำเป็นต้องวิเคราะห์ว่า ขณะที่ผู้เรียนกำลังมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหรือสิ่งแวดล้อม รอบตัว ผู้เรียนควรเกิดอารมณ์หรือความรู้สึกใดที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ และ พยายามแสวงหาวิธีการที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกดังกล่าว

ดังนั้น ลักษณะของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีจิตสำนึกเป็น กิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กับแหล่งเรียนรู้รอบตัวและส่งเสริมให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคล

และสิ่งแวดล้อมรอบตัว ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม รู้สึกรักและห่วงใยในสิ่งที่เป็นสาธารณะสมบัติและอยากกระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม สังคม โดยไม่หวังผลตอบแทน

การประเมินความต้องการจำเป็นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะของครูสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาในครั้งนี้ มุ่งความสำคัญในการประเมินไปยังครูผู้สอน ถือว่าเป็นความต้องการจำเป็นในการพัฒนาครู ซึ่งเป็นบุคลากรทางการศึกษา จึงควรทำความเข้าใจความหมายของการพัฒนาบุคลากรก่อนว่า หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการส่งเสริมให้บุคลากรมีความรู้ ความสามารถ มีพฤติกรรมในการทำงานดีขึ้นและมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอนและเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การจัดกระบวนการเรียนรู้ประสบความสำเร็จ การพัฒนาครูให้เป็นบุคลากรทางการศึกษาที่สามารถจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีจิตสาธารณะนั้น ครูต้องมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ ทั้งต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอโดยการอ่านหนังสือ คุยกับเพื่อนครู การเข้ารับการอบรม ครูต้องจัดเตรียมการเรียนการสอน เหล่านี้เป็นคุณสมบัติที่จัดว่าเป็นนักวิชาการ นักปฏิบัติและจัดการความรู้ในคนคนเดียวกัน จึงจะสามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของการศึกษาได้ การพัฒนาครูให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถได้นั้นจำเป็นต้องทราบว่าจะต้องพัฒนาในเรื่องใด หรือเรื่องที่จะพัฒนานั้นตรงกับความต้องการที่แท้จริงของครูหรือไม่ กระบวนการที่จำเป็นในการศึกษาถึงความต้องการของครูชั้นตอนหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก และเป็นขั้นตอนแรกที่จะพัฒนาครู และจะนำไปสู่การดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนาครูทั้งหมดคือ การประเมินความต้องการจำเป็น

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินความต้องการจำเป็น

ความหมายของความต้องการจำเป็น

ความต้องการจำเป็น (needs) มีคำแปลที่ใช้ภาษาไทยหลายคำ ได้แก่ “ความต้องการจำเป็น” หรือ “สิ่งที่ต้องการ” หรือ “สิ่งที่จำเป็น” หรือ “ความต้องการ” เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยขอใช้คำว่า “ความต้องการจำเป็น” (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, หน้า 25) ซึ่งมีผู้ให้ความหมายดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความต้องการจำเป็น (needs) หมายถึง ช่องว่างหรือความแตกต่างระหว่างผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันกับผลลัพธ์ที่ต้องการ โดยความแตกต่างที่เกิดขึ้นจะบอกถึงสภาพปัญหาที่มีอยู่ ปริมาณของความแตกต่างดังกล่าวจะได้รับการจัดเรียงลำดับความสำคัญก่อนหลัง เพื่อเลือกความต้องการจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุดมาทำการวิเคราะห์หาสาเหตุที่ทำให้เกิดความต้องการ

จำเป็นนั้น จากนั้นจึงแสวงหาแนวทางในการจัดความต้องการจำเป็นนั้นให้หมดไป (สุวิมล ร่วงวานิช, 2550, หน้า 36-39) นิยามความต้องการจำเป็นออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. การนิยามตามโมเดลความแตกต่าง (Discrepancy Model) การนิยามตามโมเดลความแตกต่าง (Discrepancy Model) หมายถึง ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่มุ่งหวังกับสิ่งที่ เป็นอยู่จริง นิยามนี้ยังสามารถจำแนกออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกกำหนดความต้องการจำเป็นใน ลักษณะของความแตกต่างของผลที่เกิดขึ้น แต่ไม่ได้กำหนดว่าต้องมีความแตกต่างกันเท่าใด จึง ถือว่าเป็น “ความต้องการจำเป็น” กลุ่มที่สอง กำหนดความต้องการจำเป็นว่าเป็นความแตกต่าง ของผลที่เกิดขึ้นก็ได้หรือไม่ใช่ก็ได้ การพิจารณาว่าจะเป็นการจำเป็นหรือไม่ ให้พิจารณา จากประโยชน์ที่ได้รับหากความต้องการจำเป็นได้รับการตอบสนองหรือความเสียหายหรือผลเสียที่ จะเกิดขึ้น หากความต้องการจำเป็นนั้นไม่ได้รับการตอบสนอง

สำหรับ Guba and Lincoln (1982, pp. 311-320) ได้ให้นิยามไว้ว่า ความต้องการ จำเป็นเป็นผลต่างระหว่างสภาพที่ควรจะเป็นกับสภาพที่เป็นอยู่จริงและจะเป็นความต้องการจำเป็น ต่อเมื่อสิ่งที่ได้รับนั้นก่อให้เกิดประโยชน์และหากไม่ได้รับการตอบสนองก็จะอยู่ในสภาพที่เป็นทุกข์ อันตรายหรือสภาพที่ไม่น่าพอใจ

ต่อมา Witkin (1984) ได้ให้นิยามไว้ว่าเป็น “ความแตกต่างหรือช่องว่าง (gap) ระหว่างสิ่งที่ เป็นอยู่/สภาพที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน (what is) กับสิ่งที่ควรจะเป็น/สภาพที่พึงปรารถนา (what should be)”

การนิยามความต้องการจำเป็นตามโมเดลความแตกต่าง เป็นนิยามที่ยอมรับกันมาก เนื่องจากกระบวน “ความต้องการจำเป็น” โดยเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นจริง กับสภาพที่ควรจะเป็น ทำให้มีการวิเคราะห์ลักษณะของความต้องการจำเป็นนั้นต่อไปว่า “ช่องว่าง” ดังกล่าวมีมากน้อยเพียงใดและมีความสำคัญมากน้อยเพียงใดและช่องว่างดังกล่าว ก่อให้เกิดปัญหามากน้อยเพียงใด ถ้าสภาวะของความแตกต่างไม่มากพอจนก่อให้เกิดปัญหา ก็ สามารถชะลอก่อนได้ แต่หากเป็นสภาวะที่รอไม่ได้ เป็นเรื่องสำคัญและเร่งด่วนก็ต้องนำสภาวะ ของความแตกต่างดังกล่าวนี้มาวิเคราะห์หาสาเหตุเพื่อหาทางแก้ไขต่อไป

2. การนิยามตามโมเดลการแก้ปัญหา (Solution Model) การนิยามตามโมเดลการ แก้ปัญหานั้น ความต้องการจำเป็นไม่จำเป็นต้องกำหนดในรูปของความแตกต่างเสมอไป แต่ถ้า ไม่ได้รับการตอบสนองจะทำให้เกิดสภาวะที่ไม่พึงประสงค์ขึ้น หรือสิ่งที่แสดงให้เห็นแล้วว่ามี ความ จำเป็นและเป็นประโยชน์ซึ่งจะต้องเสริมให้กับส่วนที่ขาดหายไปให้มีความสมบูรณ์ขึ้น ทำให้ความ ต้องการจำเป็นตามนิยามนี้จัดอยู่ในกลุ่มของนิยามตามโมเดลการแก้ไขปัญหา (Solution Model)

ซึ่งหมายความว่าสิ่งที่ต้องการและจำเป็นต้องทำให้ได้ หรือทำให้เกิด หรือทำให้มี ซึ่งหากไม่ได้รับ จะอยู่ในสถานะที่ไม่พึงประสงค์ (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, หน้า 42)

นอกจากนี้แล้ว Stufflebeam (1977 as cited in Witkin, 1984) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับ ความต้องการจำเป็นออกเป็น 4 มุมมอง ดังต่อไปนี้

1. มุมมองความแตกต่าง (discrepancy view) ความต้องการจำเป็น หมายถึง ความแตกต่างระหว่างผลการปฏิบัติงานที่ต้องการกับที่สังเกตเห็น เป็นการให้ความหมายแบบดั้งเดิม
2. มุมมองประชาธิปไตย (democratic view) ความต้องการจำเป็น หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการให้เกิดโดยกลุ่มคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้อง
3. มุมมองวินิจฉัย (diagnostic view) ความต้องการจำเป็น หมายถึง สิ่งซึ่งหากไม่ได้รับการตอบสนองหรือขาดแคลนจะทำให้เกิดอันตราย
4. มุมมองวิเคราะห์ (analytic view) ความต้องการจำเป็น หมายถึง ทิศทางหรือแนวทางที่คาดว่าจะต้องมีการปรับปรุงจากข้อมูลสารสนเทศที่มีอยู่ในปัจจุบัน

สรุปได้ว่า ความต้องการจำเป็นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การนิยามตามโมเดลความแตกต่าง (Discrepancy Model) ซึ่งเป็นความแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นอยู่จริงกับสภาพที่คาดหวังหรือควรจะเป็น ผลการประเมินความต้องการจำเป็นจะชี้ให้เห็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในปัจจุบันที่ต้องได้รับการพัฒนา ปรับปรุงและแก้ไข ตามการรับรู้หรือความรู้สึกของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ประเภทของความต้องการจำเป็น

การจัดประเภทของความต้องการจำเป็นมีเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดประเภทได้แก่ ช่วงระยะเวลาในการดำเนินการขององค์กร วิธีการที่ใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็น องค์กรผู้รับหรือผู้ให้บริการ การสนองตอบความต้องการจำเป็น ลักษณะของข้อมูล แนวคิดเชิงเหตุและผล สิ่งที่ถูกประเมิน ลักษณะของข้อมูล ที่มาของข้อมูล สิ่งที่ถูกประเมิน ผลลัพธ์ของการดำเนินงาน สาธารณะหรือหา บริบทของความต้องการจำเป็น (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, หน้า 47) ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การจัดประเภทตามช่วงระยะเวลาในการดำเนินงานขององค์กร ความต้องการจำเป็นสามารถจำแนกตามช่วงระยะเวลาในการดำเนินงานขององค์กรได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทเตรียมการ (preparatory type) ซึ่งดำเนินการเมื่อจะวางแผนงานหรือผลผลิต และประเภทย้อนหลัง (retrospective type) ดำเนินการเมื่อมีการนำแผนไปปฏิบัติและเกิดผลแล้ว
2. การจัดประเภทตามวิธีการประเมิน จำแนกความต้องการจำเป็นตามวิธีการประเมินออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) ความต้องการจำเป็นปกติสถาน (normative needs) เป็นความ

ต้องการจำเป็นที่เปรียบเทียบสภาพที่เป็นอยู่จริงกับมาตรฐาน (standard) 2) ความต้องการจำเป็นตามการรับรู้ (perceived needs) เป็นความต้องการจำเป็นที่กำหนดหรือนิยามโดยในทัศนะของผู้ถูกประเมิน 3) ความต้องการจำเป็นที่แสดงออก (expressed needs) เป็นความต้องการจำเป็นที่แสดงด้วยจำนวนของกลุ่มที่ต้องการได้รับการอย่างแท้จริงและ 4) ความต้องการจำเป็นเชิงสัมพัทธ์ (relative needs) เป็นความต้องการจำเป็นตามที่วัดจากความแตกต่างของบริการที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ที่ต่างกัน เน้นที่ความแตกต่างระหว่างกลุ่มหรือพื้นที่ ไม่ใช่ความแตกต่างจากมาตรฐานที่ควรจะเป็น

3. การจัดประเภทตามแนวคิดความขาดแคลน คือการจำแนกความต้องการจำเป็นตามแนวคิดเชิงเหตุและผลออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับผลงานหรือความสามารถในการปฏิบัติงาน (performance needs) และความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับสิ่งทดลอง (treatment needs) เป็นการค้นหาความจริงเกี่ยวกับการทำงานที่ปกติหรือผิดปกติของกลไกหรือระบบต่าง ๆ ไม่ใช่การสำรวจความคิดเห็นว่ากลุ่มเป้าหมายต้องการอะไร เพราะผู้ถูกประเมินจริง ๆ ก็อาจไม่ทราบว่าความต้องการจำเป็นของตนเองที่แท้จริงคืออะไร

4. การจัดประเภทตามผลลัพธ์ของการดำเนินงาน สามารถจำแนกระดับของการประเมินความต้องการจำเป็นออกเป็น 3 ระดับ แต่ละระดับมีการกำหนดประเภทของความ ต้องการจำเป็นที่ต้องกำหนดดังต่อไปนี้

4.1 ระดับกลาง (middle) เป็นการประเมินความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับปัจจัยป้อน (inputs) และกระบวนการหรือวิธีการ (processes) และผลผลิตที่เกิดขึ้นโดยทันที (immediate products)

4.2 ระดับรวบยอด (comprehensive) เป็นการประเมินความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับผลิตผล (output) หรือบริการ (services) เป็นความต้องการจำเป็นระดับองค์กร ซึ่งได้ให้บริการกับลูกค้าขององค์กร โดยรวมความต้องการจำเป็นระดับกลางไว้ด้วย

4.3 ระดับกลยุทธ์ (strategic) เป็นการประเมินความต้องการจำเป็นระดับองค์กรรวม (holistic level) โดยรวมความต้องการจำเป็นที่เกี่ยวข้องกับผลิตผล (output) ซึ่งเป็นความต้องการจำเป็นระดับรวบยอดและผลลัพธ์ (outcomes) ซึ่งองค์กรได้ให้บริการที่ส่งผลต่อสังคม

ความหมายของการประเมินความต้องการจำเป็น

คำว่า “การประเมินความต้องการจำเป็น” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษ คือ needs assessment (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, หน้า 62) มีผู้ให้ความหมายในหลายนัย ดังนี้

การประเมินความต้องการจำเป็น เป็นกระบวนการประเมินเพื่อกำหนดความแตกต่างของสภาพที่เกิดขึ้นกับสภาพที่ควรจะเป็น โดยระบุสิ่งที่ต้องการให้เกิดว่ามีลักษณะเช่นใด และ

ประเมินสิ่งที่เกิดขึ้นจริงว่ามีลักษณะเช่นใด จากนั้นนำผลที่ได้มาวิเคราะห์ประเมินและสิ่งที่เกิดขึ้นจริงว่าสมควรเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง การประเมินความต้องการจำเป็นทำให้ได้ข้อมูลที่น่าไปสู่การเปลี่ยนแปลงกระบวนการจัดการศึกษา หรือการเปลี่ยนแปลงผลที่เกิดขึ้นปลายทาง การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการประเมินความต้องการจำเป็นจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์และเป็นการเปลี่ยนแปลงทางบวก (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, หน้า 62)

Witkin (1984) ให้ความหมายไว้ว่า การประเมินความต้องการจำเป็น คือกระบวนการที่เป็นระบบซึ่งใช้เพื่อกำหนดความแตกต่างระหว่างสภาพที่มุ่งหวังกับสภาพที่เป็นอยู่จริง ส่วนใหญ่จะเน้นที่ความแตกต่างของผลลัพธ์ (outcome gap) จากนั้นมีการจัดเรียงลำดับความสำคัญของความแตกต่างนั้น แล้วเลือกความต้องการจำเป็นที่สำคัญมาแก้ไข สอดคล้องกับ Kaufman (Kaufman, et al., 1993) ที่กล่าวไว้ว่า การประเมินความต้องการจำเป็น คือ กระบวนการที่ใช้เพื่อระบุช่องว่างระหว่างผลที่เกิดขึ้นในปัจจุบันกับที่ปรารถนาจะให้เกิด แล้วจัดลำดับความสำคัญของช่องว่างดังกล่าว จากนั้นเลือกช่องว่างที่สำคัญที่สุดมาเป็นประเด็นที่ต้องดำเนินการต่อไป ผลการประเมินความต้องการจำเป็นทำให้ทราบว่ามีความต้องการอะไรบ้างที่สำคัญที่สุดที่ต้องเติมให้เต็มหรือขจัดออก

สรุปได้ว่า การประเมินความต้องการจำเป็นที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ในความหมายของการหาความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันกับสิ่งที่ควรจะเป็นอย่างเป็นระบบ โดยใช้การจัดลำดับความสำคัญเป็นหลักในการเลือกความต้องการจำเป็น

ประโยชน์ของการประเมินความต้องการจำเป็น

การประเมินความต้องการจำเป็นสามารถช่วยระบุปัญหาที่เป็นปัญหาอย่างแท้จริง ทำให้เกิดการแก้ปัญหาได้ตรงจุดเป็นไปตามความต้องการของผู้เกี่ยวข้องกับโครงการและ/หรือองค์กร ในการของบประมาณสนับสนุนโครงการจากแหล่งเงินทุนต่าง ๆ หากมีการใช้เทคนิคการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นช่วยในการสำรวจปัญหาหรือความต้องการของหน่วยงานหรือผู้เกี่ยวข้องก่อน จะทำให้โครงการและ/หรือ องค์กรได้รับความเชื่อถือและมีความเป็นไปได้สูงที่จะได้รับการสนับสนุน (ศิริชัย กาญจนวาสี, 2550, หน้า 19; เยาวดี วิบูลย์ศรี, 2546, หน้า 70-71; สมคิด พรหมจ้อย, 2550, หน้า 37-38) จะเห็นได้ว่า การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นมีความสำคัญสำหรับการวางแผน เป็นกระบวนการที่สำคัญและมีประโยชน์ ดังต่อไปนี้

1. การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น เป็นเครื่องมือบริหารที่มีประสิทธิภาพ ทำให้สามารถกำหนดแผนงานที่สอดคล้องกับความต้องการของหน่วยงาน ป้องกันการสูญเสียทรัพยากรกับการดำเนินงานที่ไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์การดำเนินงานมาอย่างแท้จริง

2. ผลที่ได้จากการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น เป็นข้อมูลที่สะท้อนสภาพบริบทที่เกิดขึ้นของหน่วยงาน ข้อมูลดังกล่าวเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การวางแผน การกำหนดแนวทางการพัฒนาองค์กรให้สอดคล้องกับสภาพที่เกิดขึ้นและสนองความต้องการขององค์กร และยังสามารถใช้เป็นหลักเทียบในการดำเนินงาน นำมาช่วยกำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานให้มีความชัดเจน และมั่นใจได้ว่าวัตถุประสงค์ดังกล่าวสอดคล้องกับความต้องการขององค์กรนั้นอย่างแท้จริง

3. การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานที่นำไปสู่การพัฒนาองค์กร การประเมินความต้องการจำเป็นจะช่วยกำหนดเป้าหมายขององค์กร ช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ และช่วยกระตุ้นให้เกิดผลกระทบบางโครงการ ทำให้การพัฒนาการศึกษาได้รับการชี้แนวทางจากฐานข้อมูลที่มีอยู่ ทำให้สามารถวัดการเปลี่ยนแปลงของการปฏิบัติงานในช่วงเวลาหนึ่ง

กระบวนการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น

การใช้ประโยชน์จากผลที่ได้จากการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น คือการนำไปใช้ในการพัฒนาองค์กร เมื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการจำเป็นแล้วต้องนำข้อมูลความต้องการจำเป็นมาวิเคราะห์ เพื่อศึกษาสาเหตุที่ทำให้เกิดความต้องการจำเป็นนั้น ๆ จากนั้น จึงทำการศึกษาวិธีการแก้ไขปัญหา และผลกระทบที่ตามมาเพื่อจะได้กำหนดแผนงานที่หน่วยงานต้องไปดำเนินการจัดทำให้สำเร็จเพื่อสนองความต้องการจำเป็นให้ครบถ้วน ดังนั้น กระบวนการประเมินความต้องการจำเป็นแบบสมบูรณ์จึงประกอบด้วยขั้นตอน 1) การระบุความต้องการจำเป็น (needs identification) 2) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น (needs analysis) เพื่อวิเคราะห์สาเหตุ และ 3) การกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาความต้องการจำเป็น (needs solution) ในทางปฏิบัติ ขอบเขตของการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นอาจดำเนินการเพียงบางส่วน ไม่ครบทั้ง 3 กิจกรรม ขั้นตอนการประเมินความต้องการจำเป็นจึงขึ้นอยู่กับประเด็นคำถามและขอบเขตของการวิจัย

จากนิยามของความต้องการจำเป็น การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นจะอยู่บนพื้นฐานหลักการ 2 ประการ คือ หลักความแตกต่าง (discrepancy) และหลักความสำคัญ (importance) หลักแรกของการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น คือ ความแตกต่าง (discrepancy) หมายความว่า ในกระบวนการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น ผู้วิจัยอาจออกแบบการวิจัยให้มีการเปรียบเทียบข้อมูลเกี่ยวกับสภาพที่เป็นจริงกับสภาพที่ควรจะเป็น หรือออกแบบการวิจัยโดยมีนัยของความแตกต่างแฝงอยู่ ด้วยการระบุสภาวะที่ไม่พึงประสงค์ แต่ไม่ได้เก็บข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบ เนื่องจากสภาพที่พึงประสงค์กำหนดได้โดยไม่จำเป็นต้องเก็บข้อมูล

เช่น ความหิว การเจ็บป่วย หลักการที่สอง คือ หลักความสำคัญ (importance) หมายความว่า สิ่งที่เป็นความต้องการจำเป็นต้องมีความสำคัญมาก ต้องได้รับการตอบสนองและความต้องการจำเป็นนั้นต้องมีลำดับความสำคัญ (needs prioritization) ไม่ว่าผู้วิจัยจะดำเนินการในกิจกรรมการระบุความต้องการจำเป็น (needs identification) กิจกรรมการวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดความต้องการจำเป็น (needs analysis) หรือกิจกรรมการกำหนดวิธีการแก้ไขความต้องการจำเป็นที่เกิดขึ้น (needs solution) จะต้องมีการจัดลำดับความสำคัญของผลการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นในทุกกิจกรรม เมื่ออิงหลักการทั้ง 2 หลักการในการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น กระบวนการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นโดยทั่วไปจึงควรประกอบด้วยขั้นตอนการดำเนินงานที่จำแนกออกได้เป็น 5 ขั้นตอน (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, หน้า 81-82) ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาสิ่งที่มุ่งหวัง (what should be)
2. การศึกษาสภาพที่เป็นอยู่จริงในปัจจุบัน (what is)
3. การวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างข้อมูลที่ได้จากข้อ (1) และข้อ (2) และจัดลำดับความสำคัญของผลที่เกิดขึ้น เพื่อกำหนดความต้องการจำเป็น
4. การวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดความแตกต่างในข้อ (3) และจัดลำดับความสำคัญของสาเหตุที่ทำให้เกิดความต้องการจำเป็น
5. การศึกษาและกำหนดแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดจากสาเหตุที่ทำให้เกิดความต้องการจำเป็นที่วิเคราะห์ได้จากข้อ (4)

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติยังต้องคำนึงถึงประเด็นที่ส่งผลต่อการกำหนดขั้นตอนการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายของการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น การกำหนดคำถามการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นและขอบเขตของการประเมินความต้องการจำเป็น และการกำหนดกรอบการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การกำหนดจุดมุ่งหมายของการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น
ขั้นตอนแรกของการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น คือ การกำหนดจุดมุ่งหมายของการวิจัยว่าต้องการทำการประเมินความต้องการจำเป็นไปเพื่ออะไร
2. การกำหนดคำถามและขอบเขตการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น การกำหนดขอบเขตของการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นขึ้นอยู่กับคำถามวิจัย
3. การกำหนดกรอบการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น

งานสำคัญของการออกแบบการประเมินความต้องการจำเป็นอยู่ที่การกำหนดกรอบการประเมินความต้องการจำเป็น (needs assessment framework) ซึ่งประกอบด้วยการกำหนดกลุ่มผู้เกี่ยวข้องในการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น การกำหนดวิธีการเก็บข้อมูล การกำหนดเครื่องมือเก็บข้อมูล การกำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล การจัดรายงานผลการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นและการใช้ผลการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น มีรายละเอียดในการกำหนดกรอบดังต่อไปนี้

3.1 การกำหนดกลุ่มผู้เกี่ยวข้อง เพื่อป้องกันความเข้าใจคลาดเคลื่อน ควรระบุให้ชัดเจนว่ากลุ่มเป้าหมาย (target population) หมายถึง บุคคลกลุ่มใด การกำหนดกลุ่มบุคคลที่ควรอยู่ในกระบวนการประเมินความต้องการจำเป็นขึ้นอยู่กับขอบเขตของการประเมินความต้องการจำเป็นว่าต้องการดำเนินการตามกิจกรรมส่วนใดในสามกิจกรรมตามการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น กลุ่มผู้เกี่ยวข้องในการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นมี 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายที่จะถูกประเมินความต้องการจำเป็นหรือเรียกว่ากลุ่มผู้ถูกประเมิน กลุ่มผู้กำหนดความต้องการจำเป็นหรือเรียกว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูล และกลุ่มผู้รับผิดชอบในการทำวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น

3.1.1 กลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับการพัฒนา หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า กลุ่มเจ้าของความต้องการจำเป็น แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 คือ กลุ่มผู้รับบริการ ได้แก่ นักเรียน ผู้ปกครอง ประชาชน หรือผู้ป่วย ระดับที่ 2 คือ กลุ่มผู้ให้บริการ ได้แก่ กลุ่มครู ผู้บริหาร หรือเจ้าหน้าที่ ระดับที่ 3 คือ ความต้องการจำเป็นที่เกี่ยวกับทรัพยากร บัณฑิตหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหา

3.1.2 กลุ่มผู้กำหนดความต้องการจำเป็น ส่วนใหญ่แล้วผู้บริหารของหน่วยงานในระดับสูง (top down) เป็นผู้กำหนดความต้องการจำเป็นขึ้นโดยเป็นผู้พิจารณาเองว่าผู้ได้บังคับบัญชาควรจะเรียนรู้อะไรบ้าง แต่ในปัจจุบันแนวคิดการประเมินความต้องการจำเป็นนั้นควรเกิดจากบุคคลหลายฝ่ายร่วมกันทำ เพื่อให้เกิดความคิดที่ผสมผสานกัน เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเกิดการยอมรับในผลที่ได้จากการประเมินความต้องการจำเป็น แนวคิดการประเมินความต้องการจำเป็นที่ให้ผู้ถูกประเมินความต้องการจำเป็นมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการจำเป็นของตนเองเรียกว่า การประเมินความต้องการจำเป็นแบบมีส่วนร่วม (participatory needs assessment)

3.1.3 กลุ่มผู้รับผิดชอบในการทำการประเมินความต้องการจำเป็น เนื่องจากผู้เกี่ยวข้องกับการทำงานมีหลายกลุ่ม ในการประเมินความต้องการจำเป็น ผู้ที่เกี่ยวข้องอาจจะมีบทบาทแตกต่างกัน แต่ไม่ว่าผู้ใดจะมีบทบาทใด จะต้องมีความเข้าใจกระบวนการทำงานให้ตลอด

ซึ่งวิธีการที่ดีคือการเขียนเป็นโครงร่างแผนงานออกมา โดยระบุถึงสิ่งที่ต้องการตัดสินใจ บุคลากรที่เกี่ยวข้อง ผู้รับผิดชอบในการกำหนดความต้องการจำเป็นและประเภทของความต้องการจำเป็นที่ครอบคลุม

3.2 การกำหนดวิธีเก็บข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นไม่ได้แตกต่างจากการเก็บข้อมูลจากการวิจัยหรือประเมินอื่น ๆ อาจใช้การสำรวจ การสัมภาษณ์ การสังเกต การจัดประชุมกลุ่ม เป็นต้น สามารถจำแนกได้เป็นหลายแบบตามเกณฑ์ที่ใช้ในการจัดประเภทดังต่อไปนี้

3.2.1 การจัดประเภทตามแหล่งข้อมูล วิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูลหากยึดเกณฑ์นี้สามารถจำแนกได้เป็น 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วเป็นข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) การเก็บข้อมูลใหม่เป็นข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้ว (existing data approach) หรือข้อมูลทุติยภูมิ ข้อมูลประเภทนี้อาจเป็นตัวบ่งชี้ภาวะทางสังคม (social indicators) ข้อมูลสถิติที่ปรากฏในรายงานเอกสารที่เผยแพร่ให้สาธารณชนทราบ หรือข้อมูลจากผลการวิจัย ข้อมูลเหล่านี้เป็นตัวบ่งชี้สภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยมีผู้จัดกระทำไว้ให้แล้ว สามารถนำมาใช้ในการกำหนดความต้องการจำเป็นได้เลย

2) การใช้ข้อมูลปฐมภูมิ ข้อมูลประเภทนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้รับผิดชอบในการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นดำเนินการเก็บข้อมูลใหม่ด้วยตนเอง มีการออกแบบการเก็บข้อมูลตั้งแต่การเลือกวิธีการ การจัดหาเครื่องมือ และการรวบรวมข้อมูล การใช้ข้อมูลปฐมภูมิสามารถดำเนินการได้ 2 วิธี ใหญ่ ดังต่อไปนี้

1. การสำรวจ (needs survey) เป็นการเก็บข้อมูลในแนวกว้างจากบุคคลที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจได้รับผลกระทบหรือไม่ได้รับผลกระทบจากปัญหานั้น ๆ ก็ได้ วิธีการเก็บข้อมูลที่ใช้ ได้แก่ การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกต

2. กระบวนการกลุ่ม (group process) เป็นการเก็บข้อมูลจากกลุ่มบุคคลขนาดไม่ใหญ่มากนัก ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญและมีความรอบรู้สภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบริบทนั้น สามารถให้ข้อมูลที่แสดงความต้องการจำเป็นได้อย่างดี เช่น เทคนิคการสนทนากลุ่มแบบเจาะจง (focus group technique) เทคนิคกลุ่มสมมติ (nominal group technique)

3.2.2 การจัดประเภทตามจำนวนผู้ให้ข้อมูล การประเมินความต้องการจำเป็น มีหลายระดับ ทั้งระดับองค์กร หรือระดับกลุ่ม และระดับบุคคล การใช้เทคนิคการสำรวจเป็นการเก็บข้อมูลที่เน้นการเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลรายบุคคลแล้วนำมาประมวลผลเป็นภาพรวมของกลุ่ม ในขณะที่การใช้กระบวนการกลุ่ม (group process) เป็นการเก็บข้อมูลโดยเน้นการได้ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของกลุ่ม ดังนั้นจึงมีผู้จัดประเภทของวิธีการเก็บข้อมูลเป็น 2 ประเภท ได้แก่ วิธีเก็บข้อมูลรายบุคคล เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ การสอบถาม และวิธีเก็บข้อมูลกลุ่ม เช่น เทคนิคการสนทนากลุ่มแบบเจาะจง เทคนิคกลุ่มสมมติ

3.2.3 การจัดประเภทตามขั้นตอนที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ข้อมูลบางประเภทสามารถจัดเก็บได้สำเร็จในขั้นตอนเดียวและนำไปวิเคราะห์ได้เลย ถือว่าใช้วิธีการเก็บข้อมูลขั้นตอนเดียว (single-stage method) เช่น การสำรวจด้วยแบบสอบถาม แต่บางเทคนิคก็มีกระบวนการเก็บข้อมูลหลายขั้นตอน (multi-stage method) เช่น เทคนิคเดลฟาย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

4. การกำหนดเครื่องมือเก็บข้อมูล

การกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลขึ้นอยู่กับวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูลและลักษณะของข้อมูล ลักษณะธรรมชาติของข้อมูลขึ้นอยู่กับการนิยามความต้องการจำเป็น และบริบทของความต้องการจำเป็น การจำแนกประเภทของข้อมูลสามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ข้อมูลเชิงประจักษ์และข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นความต้องการจำเป็นที่ได้มาจากพฤติกรรมหรือผลการปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นจริง (performance-based data) ทั้งส่วนที่เป็นผลผลิต ผลิตผลและผลลัพธ์ สามารถวัดและสังเกตได้ ผลที่เกิดขึ้นไม่ได้อิงความรู้สึกส่วนตัว ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นข้อมูลตามความรู้สึกที่ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนออกมา เช่น ความเชื่อในการลงทุนในเมืองไทย ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพต่างก็มีข้อดีและข้อเสียที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งข้อมูลเชิงคุณภาพจะให้รายละเอียดที่ลึกซึ้ง เปิดโอกาสให้ผู้ตอบมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นมากกว่าข้อมูลเชิงปริมาณ แต่ก็มีความยุ่งยากในการวิเคราะห์สรุปผลมากกว่า และอาจมีข้อจำกัดเกี่ยวกับความเป็นปรนัย (objectivity) ในการสรุปผล ในขณะที่ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้ตอบมีอิสระในการตอบน้อยกว่า เนื่องจากผู้สร้างเครื่องมือมักเตรียมคำถามไว้ล่วงหน้าแล้ว ทำให้ผู้ตอบต้องตอบภายใต้กรอบที่ผู้สร้างคำถามจัดทำขึ้น ดังนั้นโอกาสในการได้ความต้องการจำเป็นที่สะท้อนความรู้สึกที่แท้จริงของผู้ตอบอาจมีน้อยกว่าข้อมูลเชิงคุณภาพ อย่างไรก็ตามการใช้ข้อมูลเชิงปริมาณช่วยให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ง่ายและมีความเป็นปรนัยในการสรุปผลได้มากกว่า

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามโดยการให้ผู้ตอบระบุข้อมูลที่นำไปสู่การกำหนดความต้องการจำเป็นสามารถทำได้โดยการใช้คำถามที่เตรียมไว้ให้ คำถามที่ใช้มี 2 ประเภท ได้แก่ คำถามปลายปิด และคำถามปลายเปิด สิ่งที่ต้องพิจารณาในการสร้างเครื่องมือเก็บข้อมูล คือ รูปแบบการตอบ ซึ่งกำหนดไว้ 2 แบบใหญ่ๆ คือ รูปแบบการตอบสนองเดียว (single-response format) เป็นคำถามที่กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างระบุระดับของปัญหา หรือระดับของการดำเนินงานที่เป็นอยู่หรือระดับของสิ่งที่ต้องการ อย่างใดอย่างหนึ่งและรูปแบบการตอบสนองคู่ (dual-response format) เป็นคำถามที่ประกอบด้วยชุดคำถามชุดเดียว แต่มีส่วนที่ผู้ให้ข้อมูลต้องระบุ 2 ส่วน คือ ระดับของการดำเนินงานที่เป็นอยู่และระดับที่พึงประสงค์ ทั้งสองส่วนอยู่ภายใต้คำถามชุดเดียวกัน การกำหนดนิยามความต้องการจำเป็นตามนิยามความแตกต่าง มักใช้รูปแบบการตอบสนองคู่ สำหรับในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามแบบการตอบสนองคู่ (dual-response format) เป็นเครื่องมือในการวิจัย

5. การกำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

กระบวนการประเมินความต้องการจำเป็นให้ความสำคัญกับการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น ดังนั้นสถิติหรือวิธีการที่ใช้ในการประเมินความต้องการจำเป็นจึงเน้นที่การจัดลำดับความสำคัญ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลขึ้นอยู่กับรูปแบบการตอบที่ผู้ดำเนินการประเมินความต้องการจำเป็นเป็นผู้กำหนด โดยทั่วไปหากเป็นข้อมูลแบบการตอบสนองเดียวจะใช้การหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับแบบการตอบสนองคู่หรือข้อมูลสองชุดนั้น มักใช้วิธีการวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของข้อมูลสองชุดนั้น ไม่ว่าจะใช้วิธีการวิเคราะห์แบบใด การประเมินความต้องการจำเป็นต้องมีการจัดเรียงลำดับความต้องการจำเป็นที่ได้ เพื่อประโยชน์ต่อการวางแผนที่จะให้สนองความต้องการของผู้เกี่ยวข้องมากที่สุด

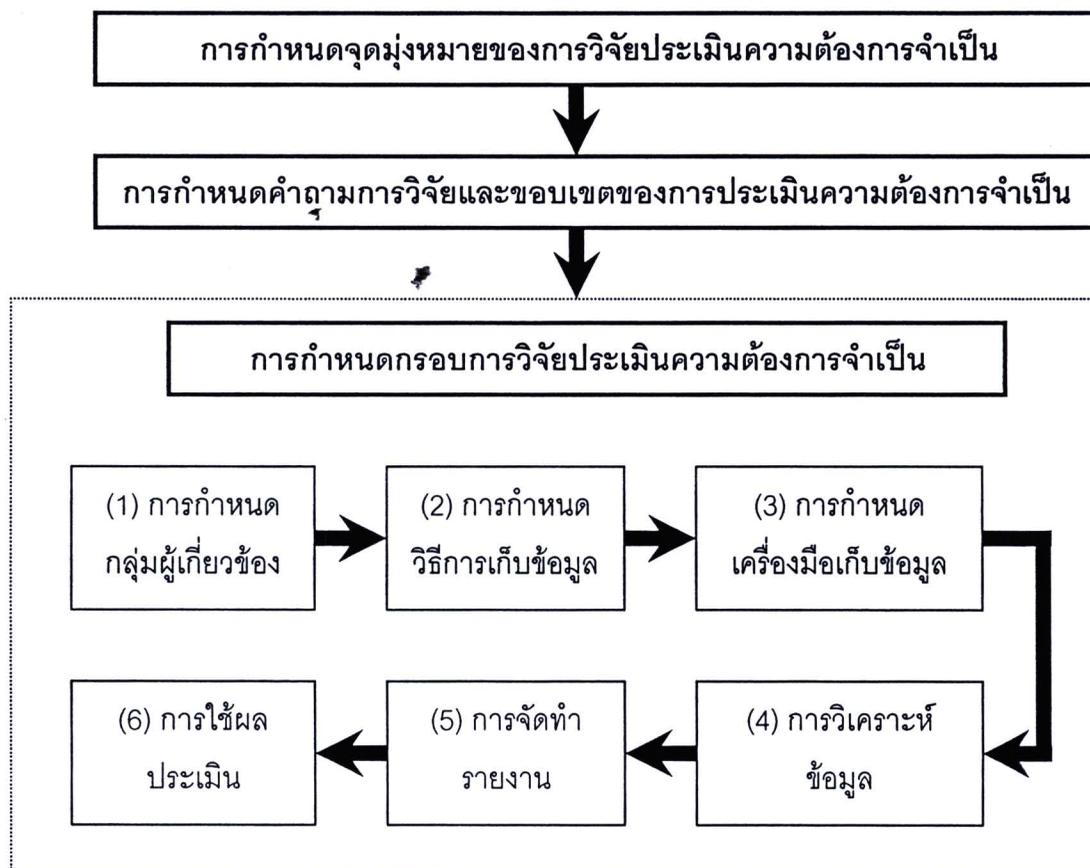
6. การจัดทำรายงานผลการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น

งานในขั้นตอนนี้ คือ การจัดทำรายงานผลการประเมิน โดยมีการออกแบบการนำเสนอซึ่งมีทั้งการเขียนในลักษณะความเรียง การใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เป็นตัวเลข สถิติหรือข้อมูลเชิงคุณภาพที่เป็นความรู้สึก นอกจากนี้อาจมีการนำเสนอในรูปของตารางหรือแผนภาพ เพื่อให้เข้าใจง่าย ในการนำเสนอรายงานผลการประเมินต้องพิจารณากลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใช้ (ผู้อ่าน) รายงานด้วยว่าเป็นกลุ่มใด มีความสนใจและต้องการได้ข้อมูลสารสนเทศเพื่อจุดมุ่งหมายใด หลังจากนั้นจะมีการจัดทำแผนงานหรือโครงการสำหรับนำไปปฏิบัติโดยอิงผลการประเมินความต้องการจำเป็น

7. การใช้ผลการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น

ลักษณะเด่นของการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นในปัจจุบัน คือ การใช้ประโยชน์จากการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานในองค์กร ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากการประเมินความต้องการจำเป็นควรเกิดขึ้นในขั้นตอนการวางแผนงาน และการนำแผนงานสู่การปฏิบัติ หากต้องการให้กระบวนการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นเกิดขึ้นในทุกขั้นตอน ต้องออกแบบการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นให้เกิดขึ้นระหว่างการทำงานด้วย ซึ่งต้องย้อนกลับไปที่กำหนดกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการประเมินความต้องการจำเป็น การกำหนดวิธีการ เครื่องมือ และวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น จากที่กล่าวมา สามารถนำมาเขียนเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพ 2 การกำหนดกรอบการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น

กระบวนการประเมินความต้องการจำเป็น มีขั้นตอนสำคัญ คือ การกำหนดจุดมุ่งหมาย และคำถามที่ใช้ในการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น และการกำหนดกรอบการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นประกอบด้วย การกำหนดกลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับการพัฒนา การกำหนดเทคนิคหรือวิธีการประเมินความต้องการจำเป็น การเก็บรวบรวมข้อมูล การกำหนดลักษณะของข้อมูล การกำหนดวิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น ประกอบด้วยกิจกรรมการระบุความต้องการจำเป็น (needs identification) ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักความแตกต่าง (discrepancy) คือการเปรียบเทียบข้อมูลเกี่ยวกับสภาพที่เป็นจริงกับสภาพที่ควรจะเป็น เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสำรวจ (needs survey) เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามแบบการตอบสนองคู่ (dual-response format)

การจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น

ในการประเมินความต้องการจำเป็น การจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นมีความสำคัญและเป็นส่วนที่ทำให้การประเมินความต้องการจำเป็นมีความสมบูรณ์ การจัดลำดับความสำคัญจะช่วยให้ผู้ประเมินความต้องการจำเป็นทราบถึงความต้องการจำเป็น หรือปัญหาที่แท้จริงที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนก่อนปัญหาอื่น ซึ่งวิธีที่ใช้จัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นนั้นมีหลายวิธีด้วยกัน ผู้ประเมินจะต้องเลือกใช้และดำเนินการด้วยความระมัดระวังภายในระยะเวลาและทรัพยากรที่จำกัด วิธีการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นของข้อมูลที่มาจากการตอบสนองคู่จะใช้กับการจัดลำดับความความต้องการจำเป็นเท่านั้น ไม่นำไปใช้กับการจัดลำดับความสำคัญของสาเหตุที่ทำให้เกิดความต้องการจำเป็น ซึ่งมีวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ วิธี Mean Difference Method (MDF) วิธี Priority Needs Index (PNI) การวิเคราะห์เมทริกซ์ (Matrix Analysis) การวิเคราะห์ข้อมูลที่มีหลายส่วนประกอบ (Multi-Component Data Analysis) วิธีเดลต้า (Del-N) วิธี WNI (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, หน้า 148-150)

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น โดยใช้สูตร Priority Needs Index แบบปรับปรุง หรือดัชนีความสำคัญต้องการจำเป็น (PNI) เป็นสูตรที่ปรับปรุงมาจากสูตร PNI ดั้งเดิมเป็นวิธีการที่หาค่าผลต่างของ (I-D) แล้วหารด้วยค่า D ซึ่งมีสูตรในการคำนวณดังนี้

$$PNI_{\text{modified}} = (I-D)/D$$

เมื่อ I หมายถึง สภาพที่ควรจะเป็น

D หมายถึง สภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ทั้งนี้เพื่อควบคุมขนาดของความต้องการจำเป็นให้อยู่ในพิสัยที่ไม่มีช่วงกว้างมากเกินไป และให้ความหมายเชิงเปรียบเทียบ เมื่อใช้ระดับของสภาพที่เป็นอยู่เป็นฐานในการคำนวณค่าอัตราการพัฒนาเข้าสู่สภาพที่คาดหวังของกลุ่ม (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, หน้า 279)

เมื่อทำการกำหนดความต้องการจำเป็นเสร็จสิ้นแล้วขั้นต่อไปเป็นการวิเคราะห์ว่าความต้องการจำเป็นที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุจากอะไร การวิเคราะห์สาเหตุเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินความต้องการจำเป็นในขั้นตอนที่เรียกว่า การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น (needs analysis) เป็นขั้นตอนที่ศึกษาสาเหตุต่างๆ ที่ทำให้เกิดความต้องการจำเป็นหลังจากที่ระบุความต้องการจำเป็นได้แล้ว (needs identification)

การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็นที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เกิดความต้องการจำเป็น สามารถใช้การวิจัยบรรยายหรือการวิจัยแบบผสมเพื่อวิเคราะห์สาเหตุได้ การวิเคราะห์สาเหตุ (causal analysis) ในการประเมินความต้องการจำเป็นไม่ได้เน้นการวิเคราะห์เชิงปริมาณทางสถิติ ส่วนใหญ่ใช้ความรู้สึกของผู้เกี่ยวข้องโดยการจัดระดมความคิด เนื่องจากสาเหตุที่ส่งผลต่อความต้องการจำเป็นทางการศึกษาเป็นเรื่องที่ซับซ้อน มีปัจจัยเกี่ยวข้องหลายประการ ทำให้มีข้อจำกัดในการสังเคราะห์ปัจจัยได้ครบถ้วนและยังเป็นเรื่องยากที่จะจัดหาข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยเหล่านั้นได้ครบถ้วนสมบูรณ์ (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, หน้า 305) ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเทคนิคก้างปลามาใช้สำหรับวิเคราะห์สาเหตุของความต้องการจำเป็นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะของครูสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

เทคนิคแผนภูมิก้างปลา

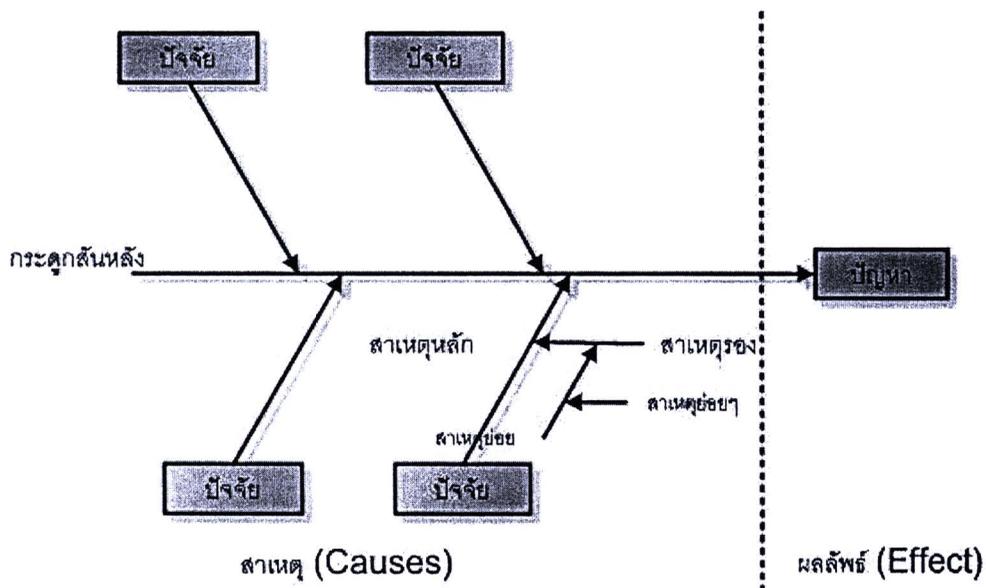
เทคนิคแผนภูมิก้างปลา (Fishbone Technique) หรือเรียกเป็นทางการว่าแผนผังสาเหตุและผล (Cause and Effect Diagram) (ประชาสรรณ์ แสนภักดี, 2550) ซึ่งหมายถึงแผนผังที่แสดงถึงความสัมพันธ์อย่างมีระบบระหว่างผลที่แน่นอนประการหนึ่งกับสาเหตุต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง (พนพ เกษามา, 2547) เป็นวิธีที่ง่ายและมีประสิทธิผลสำหรับการวิเคราะห์สาเหตุ วิธีนี้จะใช้ได้ดีในกรณีที่สาเหตุของปัญหาค่อนข้างน้อย หากมีสาเหตุมากควรใช้วิธีการอื่นซึ่งจะให้ผลที่เหมาะสมกว่า การวิเคราะห์สาเหตุโดยใช้แผนภูมิก้างปลาก็มีข้อจำกัด ถึงแม้ว่าสมาชิกผู้เข้าร่วมกระบวนการสร้างแผนภูมิก้างปลาจะสามารถกำหนดสาเหตุของปัญหาได้เร็ว แต่ในกระบวนการดังกล่าวมักไม่ได้คำนึงถึงลำดับการเกิดของปัญหา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการตรวจสอบการกำหนด

ช่วงของความเป็นไปได้ของการเกิดสาเหตุที่นำไปสู่ความต้องการจำเป็น นอกจากนี้แผนภูมิ ก้างปลาอาจให้ความตรงต่ำ ควรปรับแก้ด้วยการทำซ้ำหลายครั้งและอาจใช้กลุ่มผู้เข้าร่วมมากกว่า 1 กลุ่ม เพื่อให้มั่นใจในความเที่ยงและความตรงของผลที่ได้รับ (สุวิมล ว่องวานิช, 2550, หน้า 308-313)

นอกจากนี้ ชวัญฤดี และธัญญา ผลอนันต์ (2550, หน้า 25-26) กล่าวว่า การใช้เทคนิค แผนภูมิ ก้างปลาเพื่อหาทางระบุนายการสาเหตุทั้งหลายที่สามารถจะเป็นคุณสมบัติของปัญหาหรือ ผลลัพธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ใช้ในการระบุหรือหาต้นเหตุแห่งปัญหาหรือเมื่อผลออกมาไม่เป็นไปตาม เป้าหมายที่วางไว้ มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า cause-and-effect, Root Cause Analysis หรือ Fishbone Diagram การใช้เทคนิคนี้เพื่อตีวงต้นเหตุแห่งปัญหาให้แคบลงเหลือแต่ประเด็นสำคัญๆ จริงๆ ที่จะ นำไปสู่การแก้ปัญหา เมื่อเจาะจงสาเหตุหลักๆ ได้แล้วก็นำไปสู่การปรับปรุงหรือแก้ไขปัญหา แผนภาพจะแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่างๆ ที่นำไปสู่ผลลัพธ์ที่ต้องการศึกษา

กระบวนการสร้างแผนภูมิ ก้างปลา

การทำแผนภูมิ ก้างปลาต้องมีการเตรียมกระดาดสำหรับให้ผู้เกี่ยวข้องทบทวนความคิด โดยมีการวาดรูปหัวปลาเพื่อแสดงปัญหาหรือความต้องการจำเป็นที่ต้องได้รับการแก้ไข โดยทั่วไปมักจะวางตำแหน่งหัวปลาไว้ทางขวามือ ส่วนของก้างปลาหลักและก้างปลาย่อยจะอยู่ทางด้านซ้าย การ กำหนดก้างปลาซึ่งแทนสาเหตุของปัญหาจะขึ้นอยู่กับบริบทของปัญหาที่ต้องการแก้ไข สำหรับ ก้างปลานั้นมักกำหนดให้ไม่เกิน 10 ก้าง แต่โดยทั่วไปจะประกอบด้วย 4-5 ก้าง ดังภาพ 3

ภาพ 3 ลักษณะของแผนภูมิ ก้างปลา

ที่มา: ประชาสรณ์ แสนภักดี, 2550

แผนภูมิแก๊งปลาประกอบด้วยส่วนต่างๆ ได้แก่

1. ส่วนปัญหาหรือผลลัพธ์ (Problem or Effect) ซึ่งจะแสดงอยู่ที่หัวปลา
2. ส่วนสาเหตุ (Causes) จะสามารถแยกย่อยออกได้อีกเป็น
 - 2.1 ปัจจัย (Factors) ที่ส่งผลกระทบต่อปัญหา (หัวปลา)
 - 2.2 สาเหตุหลัก
 - 2.3 สาเหตุย่อย

ซึ่งสาเหตุของปัญหาจะเขียนไว้ในแก๊งปลาแต่ละแก๊ง แก๊งย่อยเป็นสาเหตุของแก๊งรองและแก๊งรองเป็นสาเหตุของแก๊งหลัก

รูปแบบแผนภูมิแก๊งปลา มีหลากหลายรูปแบบ รูปแบบที่นิยมใช้กันมากเป็นแผนภูมิแก๊งปลาที่มีการจัดกลุ่มของสาเหตุของปัญหา แล้วระบุสาเหตุย่อยที่ทำให้เกิดปัญหาแต่ละกลุ่ม สาเหตุย่อยใดที่เป็นสาเหตุสำคัญก็ให้วงกลมให้เด่น สำหรับสัญลักษณ์ของปัญหาจะเป็นรูปกล่องสี่เหลี่ยมหรือรูปหัวปลาก็ได้ มิได้ทำให้เกิดความแตกต่างในกระบวนการสร้างแผนภูมิ แผนภูมิประเภทนี้ใช้ได้ทั้งคณะ ทีมงานหรือคนเดียว แต่ถ้าช่วยกันหลายคนจะมีผลดีกว่า ส่วนใหญ่หัวหน้าทีมจะเขียนแก๊งปลาหลักบนกระดาน แล้วถามสมาชิกให้ช่วยกันเติมเต็มแก๊งฝอยจนเต็มที จากนั้นทีมงานก็อภิปรายกันถึงการแก้ไขปรับปรุง โดยวงกลมแก๊งที่จำเป็นต้องลงมือดำเนินการแก้ไขปรับปรุง

จากการศึกษาเอกสารที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามความต้องการจำเป็นตามโมเดลความแตกต่าง (Discrepancy Model) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล รูปแบบการตอบสนองคู่ (dual-response format) ทำการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นโดยใช้สูตร Priority needs Index แบบปรับปรุง และทำการจัดลำดับความต้องการจำเป็นและอธิบายสาเหตุของปัญหาโดยใช้แผนภูมิแก๊งปลาช่วยในการจัดกลุ่มของปัญหาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะของครูสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะของครูสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้วิจัยได้นำเสนอแยกเป็นหัวข้อ ดังนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตสาธารณะ

นันทวัฒน์ ชุนชี (2546) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การใช้ตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะในนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2

การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างการได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมกับเพศของนักเรียนที่มีต่อจิตสาธารณะและเพื่อเปรียบเทียบจิตสาธารณะของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมกับกลุ่มที่ไม่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรม ผลการวิจัยพบว่า

1. ไม่พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างการได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมกับเพศที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2. นักเรียนที่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมจะมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับตัวแบบสัญลักษณ์ผ่านสื่อหนังสือเรียนเล่มเล็กเชิงวรรณกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. นักเรียนหญิงมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ในปีต่อมา ธรรมนันท์กา แจ้งสว่าง (2547) ได้ทำการศึกษาผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบในนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างการได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบกับเพศของนักเรียนที่มีต่อจิตสาธารณะ ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนที่ได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบมีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2. ไม่พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างการได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยบทบาทสมมติกับตัวแบบกับเพศที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ในปีเดียวกันนี้ มุทิตา หวังคิด (2547) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การฝึกทักษะการแก้ปัญหา โดยนำเสนอสถานการณ์ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์เพื่อพัฒนาจิตสาธารณะในนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยการฝึกทักษะการแก้ปัญหาและเพื่อพัฒนาปฏิสัมพันธ์ระหว่างการฝึกทักษะการแก้ปัญหากับระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีต่อการพัฒนาจิตสาธารณะในนักเรียน โดยอาศัยแนวคิดการปรับพฤติกรรมทางปัญญา มาใช้ในการพัฒนาจิตสาธารณะ นำเสนอสถานการณ์พฤติกรรมขาดจิตสาธารณะผ่านสื่อคอมพิวเตอร์ แล้วอาศัยเทคนิคการฝึกทักษะการ

แก้ปัญหาของเดอซูริลลาและโกลด์ไฟลด์ (D'Zurilla and Goldfried) มาฝึกทักษะการแก้ปัญหา ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนที่ได้รับการฝึกทักษะการแก้ปัญหาโดยนำเสนอสถานการณ์ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์มีจิตสภาวะณสูงกว่่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. นักเรียนที่มีระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันทั้งในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีจิตสภาวะณไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

3. ไม่พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างการฝึกทักษะการแก้ปัญหาโดยนำเสนอสถานการณ์ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่มีต่อจิตสภาวะณของนักเรียน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

บุญทัน ภูบาล (2549) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การใช้ชีวิตทัศนละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทนเพื่อพัฒนาจิตสภาวะณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงจิตสภาวะณของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่เกิดจากการใช้ชีวิตทัศนละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทนจิตสภาวะณฯ โดยใช้กระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการสังเกตตัวแบบ โดยใช้ตัวละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทนในการให้ความรู้เกี่ยวกับจิตสภาวะณ เจตคติ ข้อควรปฏิบัติ และแสดงพฤติกรรมการมีจิตสภาวะณให้เห็นตามองค์ประกอบและตัวชี้วัดจิตสภาวะณ อันเป็นการจูงใจให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกคล้อยตามตัวแบบแล้วผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และเลียนแบบพฤติกรรมการมีจิตสภาวะณจากตัวแบบนั้น ใช้หลักการแห่งพฤติกรรมในลักษณะของการเปลี่ยนความรู้คิด เป็นวิธีการพัฒนาที่กระบวนการทางปัญญาเพื่อให้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการใช้ชีวิตทัศนละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทนมีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสภาวะณเฉลี่ยโดยรวมก่อนการใช้ชีวิตทัศน ระหว่างการใช้ชีวิตทัศนและหลังการใช้ชีวิตทัศนละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทนในแต่ละช่วงสัปดาห์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยคะแนนจิตสภาวะณเฉลี่ยโดยรวมมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอดช่วงระยะเวลา 4 สัปดาห์

2. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการใช้ชีวิตทัศนละครหุ่นเชิดเป็นตัวแทนมีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสภาวะณเฉลี่ยโดยแยกตามรายองค์ประกอบของจิตสภาวะณ 3 องค์ประกอบ ก่อนการใช้ชีวิตทัศน ระหว่างการใช้ชีวิตทัศน และหลังการใช้ชีวิตทัศนในแต่ละช่วง

ส์ปาด้าที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยคะแนนจิตสาธารณะเฉลี่ยทั้ง 3 องค์ประกอบมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอดช่วงระยะเวลา 4 สัปดาห์

ในปีต่อมา สุคนธรส หุตะวัฒน์ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจาที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจา ที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างผลของการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคการเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจากับการอบรมเลี้ยงดูของนักเรียนที่มีต่อจิตสาธารณะ โดยเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนเกี่ยวกับพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีจิตสาธารณะ ให้นักเรียนได้เป็นผู้สังเกต พร้อมได้ชี้แนะโดยการถามคำถามเพื่อให้ผู้สังเกตสนใจและตระหนักถึงจิตสาธารณะ ใช้หลักแห่งพฤติกรรมในลักษณะของการเปลี่ยนกระบวนการทางปัญญาเพื่อให้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยใช้แนวคิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมปัญญานิยม ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนที่ได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจามีจิตสาธารณะสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ไม่พบปฏิสัมพันธ์ระหว่างการใช้โปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจา กับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ที่มีต่อจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 นั่นคือโปรแกรมพัฒนาจิตสาธารณะด้วยเทคนิคเสนอตัวแบบผ่านภาพการ์ตูนร่วมกับการชี้แนะทางวาจาสามารถใช้พัฒนานักเรียนได้ทั้ง 2 กลุ่มคือนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมากและน้อย

ในปีเดียวกันนี้ อัญชลี ยิ่งรักพันธุ์ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ผลการใช้สถานการณ์จำลองผสมผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริงเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาผลการพัฒนาจิตสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เกิดจากการใช้สถานการณ์จำลองผสมผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง เป็นกระบวนการที่ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการเข้าร่วมสถานการณ์จำลองที่กำหนดขึ้น โดยเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างครูและนักเรียนให้นักเรียนมีส่วนร่วมแสดงบทบาท เสนอข้อคิดเห็น และสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ พร้อมกับใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลายควบคุม

กับการจัดสถานการณ์จำลอง ได้แก่ แบบสังเกตพฤติกรรม แบบบันทึกพฤติกรรม แฟ้มสะสมงาน และแบบทดสอบจิตสาธารณะ ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองผสมผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง มีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสาธารณะเฉลี่ยโดยรวม ก่อนทดลอง หลังการทดลองและหลังทดลอง 1 สัปดาห์ สูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับ

2. นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการใช้สถานการณ์จำลองผสมผสานกับเทคนิคการประเมินผลจากสภาพจริง มีการเปลี่ยนแปลงของคะแนนจิตสาธารณะเฉลี่ยโดยแยกตามรายองค์ประกอบของจิตสาธารณะ 3 องค์ประกอบ ก่อนทดลอง หลังทดลอง และหลังทดลอง 1 สัปดาห์ สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ตามลำดับในองค์ประกอบที่ 3 คือ ด้านการเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม ส่วนองค์ประกอบที่ 1 คือด้านการหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อสมบัติของส่วนรวมและองค์ประกอบที่ 2 ด้านการถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวม ที่ไม่เปลี่ยนแปลง

พริยา นิลมาต (2550) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสำนึกสาธารณะของนักเรียน ช่วงชั้นที่ 4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด ในการวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อ ค้นหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีจิตสำนึกสาธารณะของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยปรากฏ ดังนี้

1. คุณธรรมจริยธรรมด้านความมีวินัย ด้านความรับผิดชอบ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านความกตัญญูตเวที ความฉลาดทางอารมณ์ พฤติกรรมการสอนของครู การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์ทางบวกกับจิตสำนึกสาธารณะอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณอยู่ระหว่าง .127 - .661

2. ตัวแปรที่สามารถพยากรณ์จิตสำนึกสาธารณะของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ได้แก่ คุณธรรมจริยธรรมด้านความมีวินัย ด้านเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านความกตัญญูตเวที ความฉลาดทางอารมณ์ พฤติกรรมการสอนของครู การเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย และการเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย โดยสรุป คุณธรรมจริยธรรมด้านความมีวินัย ด้านความความรับผิดชอบ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านความกตัญญูตเวที ความฉลาดทางอารมณ์ พฤติกรรมการสอนของครู และการเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์ทางบวกกับจิตสำนึกสาธารณะ ดังนั้นครูจึงควรส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมด้านดังกล่าวให้มากขึ้น

McElveen (2003) ได้ศึกษาผลการใช้ดนตรีในศูนย์ดนตรีเพื่อปลูกจิตสำนึกทางสังคม โดยเนื้อหาที่ปรากฏในดนตรีจะเป็นการให้ความหวังและแนวทางใหม่ๆ สำหรับชีวิตของชาว

อเมริกันเชื้อสายแอฟริกัน ผู้วิจัยได้เสนอกรอบแนวคิดเพื่อตรวจสอบผลงานของศูนย์ดนตรีที่มีผลต่อการส่งเสริมจิตสำนึกทางสังคมของคนในชุมชน

Pason Johansen (2004) ได้ทำการศึกษาโดยใช้บทละครเชิงสร้างสรรค์ในการพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยใช้บทละคร มุ่งศึกษาว่ารูปแบบต่างๆ ของละครช่วยพัฒนาความคิด ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การเคลื่อนไหวสู่ปฏิบัติการทางสังคมหรือไม่ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนจำนวน 30 คน จากอาสาสมัครจำนวน 47 คน เป็นเพศชาย 18 คน เพศหญิง 12 คน ใช้การสังเกต การสอบถามและการสัมภาษณ์ ผลการวิจัยพบว่า การใช้ละครรูปแบบต่างๆ สามารถพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของนักเรียนในลักษณะของความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

Shinichi (2007) ได้ศึกษาจิตสำนึกสาธารณะและการนำความรู้ไปใช้ในชุมชนกรณีศึกษาการใช้พื้นที่สาธารณะในชนบทของประเทศไทย พบว่า การขาดจิตสำนึกสาธารณะเป็นสาเหตุหนึ่งของปัญหาในชีวิตประจำวันของคนในสังคมชนบทไทย พฤติกรรมความร่วมมือและปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจะเกิดขึ้นเมื่อนำความรู้ไปใช้ในชุมชนอย่างมีเหตุมีผลโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของขนบธรรมเนียมและประเพณีของท้องถิ่น

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตสาธารณะ พบว่า มีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาจิตสาธารณะโดยใช้สื่อแบบต่างๆ กันไป เช่น การใช้วิดีโอทัศน์ละครหุ่นเชิด ภาพการ์ตูน การนำเสนอสถานการณ์ผ่านสื่อคอมพิวเตอร์ การใช้สถานการณ์จำลอง โดยใช้หลักการพฤติกรรมทางปัญญา เพื่อเปลี่ยนพฤติกรรมในการพัฒนาจิตสาธารณะ ขั้นตอนในการจัดกิจกรรมประกอบด้วย ชี้นำ ชี้นเสนอตัวแบบ ชี้นปฏิบัติ วิเคราะห์และอภิปรายผล และชี้นสรุปและให้ข้อมูลย้อนกลับ นอกจากนี้แล้วยังมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อจิตสาธารณะ ซึ่งพฤติกรรมการสอนของครูเป็นวิธีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดจิตสาธารณะ ได้แก่ การจัดกิจกรรม การใช้สื่อ การให้คำแนะนำ ชักชวน โน้มน้าว เพื่อให้ผู้เรียนเกิดจิตสาธารณะ ดังจะเห็นได้ว่า การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะนั้น ครูผู้สอนนับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อการจัดกิจกรรม การคัดเลือกกิจกรรม สื่อการสอน วิธีการและขั้นตอนการจัดกิจกรรมและการวัดผลประเมินผลที่เกิดกับผู้เรียน ดังนั้นการสำรวจความต้องการจำเป็นที่แท้จริงของครูจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะ อันจะเกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้เรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินความต้องการจำเป็น

อมรรัตน์ คำแดง (2539) ได้ศึกษา เรื่องการประยุกต์ใช้การวิเคราะห์แบบพอลท์ทรี สำหรับการวิเคราะห์สาเหตุในการประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการใช้ครู การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประยุกต์ใช้การวิเคราะห์แบบพอลท์ทรีและศึกษาความ

เหมาะสมจากการประยุกต์ใช้การวิเคราะห์แบบฟอลท์ทรีสำหรับการวิเคราะห์สาเหตุในการประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการใช้ครู การดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ 1) การประเมินความต้องการจำเป็นใช้กระบวนการประเมินความต้องการจำเป็นแบบสมบูรณได้แก่ การสำรวจความต้องการจำเป็นโดยใช้แบบสอบถาม การจัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นโดยใช้เทคนิคกระบวนการให้น้ำหนักรายคู่ และการวิเคราะห์สาเหตุของความต้องการจำเป็น โดยใช้การวิเคราะห์แบบฟอลท์ทรี 2) การศึกษาความเหมาะสมจากการประยุกต์ใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบฟอลท์ทรีโดยการศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในการใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบฟอลท์ทรีและศึกษาระดับความสอดคล้องของสาเหตุโดยการเปรียบเทียบผลที่ได้รับกับผลการสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า การสำรวจความต้องการจำเป็นเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการใช้ครูมีความต้องการจำเป็นทั้งในส่วนของกระบวนการใช้ครูและผลผลิตที่เกิดขึ้นกับตัวครู ความต้องการจำเป็นที่มีลำดับสำคัญสูงสุด คือการนิเทศจากภายนอกมีการดำเนินการอย่างไม่สม่ำเสมอซึ่งมีสาเหตุมาจากความจำกัดของงบประมาณ นอกจากนี้ยังพบว่าการวิเคราะห์แบบฟอลท์ทรีมีความเหมาะสมสำหรับการประยุกต์ใช้เพื่อการวิเคราะห์สาเหตุในทางการศึกษา สามารถปฏิบัติได้ไม่ยากนัก ผู้มีส่วนร่วมในการใช้มีความพึงพอใจในการใช้ และสาเหตุที่พบส่วนใหญ่มีความสอดคล้องกับทัศนะของผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษาค่อนข้างมาก แต่มีความสอดคล้องน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับผลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร

มยุรีย์ เขียวฉะอ้อน (2541) ได้ศึกษาเรื่องการประเมินความต้องการจำเป็นด้านทักษะพื้นฐานของครูอนุบาลโดยใช้การวิเคราะห์งาน โดยมีจุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อใช้กระบวนการวิเคราะห์งานในการศึกษาทักษะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับครูอนุบาล วิธีดำเนินการวิจัยใช้การสังเกต การปฏิบัติงานและสัมภาษณ์ครูอนุบาลเกี่ยวกับภาระงานและทักษะพื้นฐานที่ครูอนุบาลคิดว่ามีความจำเป็น จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาให้ผู้เชี่ยวชาญระดมความคิดเพื่อใช้ในการวิเคราะห์งาน และวิเคราะห์ด้วยกระบวนการแผนที่มโนทัศน์ (concept mapping) เพื่อให้ได้คำอธิบายงานและคุณสมบัติของผู้ปฏิบัติงาน และนำผลการวิเคราะห์มาสร้างแบบสอบถามเพื่อประเมินความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับภาระงานและทักษะพื้นฐานกับกลุ่มศึกษานิเทศก์และผู้บริหารโรงเรียน 132 คน กลุ่มครูผู้สอนชั้นอนุบาล 400 คน แล้วทำการเปรียบเทียบความต้องการจำเป็นตามแนวคิดของศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนชั้นอนุบาลโดยการทดสอบค่า t

ผลการศึกษาพบว่า ภาระงานที่สำคัญของครูอนุบาลมี 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มงานวิชาการ และธุรการ ได้แก่ งานด้านหลักสูตรและแผนการสอน งานด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และงาน

บริหารธุรการในชั้นเรียน 2) กลุ่มงานการส่งเสริมการเรียนการสอน ได้แก่ งานด้านสุขภาพและอนามัยของเด็ก งานด้านสิ่งแวดล้อมและอาคารสถานที่ และงานความสัมพันธ์กับผู้ปกครอง ส่วนคุณสมบัติของครูผู้สอนอนุบาลมี 3 ประการคือ 1) คุณลักษณะที่จำเป็น ได้แก่ การมีทัศนคติที่ดีต่อการเป็นครูอนุบาล การเป็นผู้มีอารมณ์ขัน และความคล่องแคล่วว่องไว 2) ความรู้ที่ควรมี ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการจัดการอนุบาลศึกษา ทฤษฎี และจิตวิทยาเด็กปฐมวัยและ 3) ทักษะและความสามารถ ได้แก่ ทักษะและความสามารถในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การเตรียมเด็กให้สงบ การสื่อสารกับเด็กและการประเมินพัฒนาการ ผลการประเมินความต้องการจำเป็น พบว่าครูอนุบาลมีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับด้านทักษะและความสามารถมากที่สุด

พัชรี ชันอาสาสะวะ (2544) ได้ศึกษาเรื่อง การประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาครูให้มีความสามารถจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางได้ โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะดังนี้ 1) กำหนดตัวบ่งชี้การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 2) พัฒนาเครื่องมือวัดความถี่ของการจำเป็นในการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและ 3) ประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาครูด้านการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การวิจัยนี้ใช้วิธีการสำรวจในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยศึกษาจากกลุ่มครูจำนวน 824 คน จาก 3 สังกัด ได้แก่ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมสามัญศึกษา และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นโดยมีตัวบ่งชี้ การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางเป็นกรอบในการพัฒนาแบบสอบถามฉบับนี้ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis) การทดสอบที (t-test) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) และการทำตาราง 2 มิติ (cross-tabulation) ประมวลข้อมูลด้วยโปรแกรม SPSS for Windows และใช้เทคนิค Modified Priority Needs Index ($PNI_{modified}$) ผลการวิจัย พบว่า

1. ตัวบ่งชี้การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ (1) ด้านบทบาทครูในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ประกอบด้วย 1 ตัวบ่งชี้ (2) ด้านพฤติกรรมกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางประกอบด้วย 5 ตัวบ่งชี้ และ (3) ด้านผลที่เกิดกับผู้เรียน ประกอบด้วย 5 ตัวบ่งชี้

ประเมินตนเองและการรายงานตนเอง และ 2) เทคนิคกระบวนการกลุ่ม ได้แก่วิธีการสนทนากลุ่มกับนักเรียน ผู้มีส่วนร่วมในการประเมินความต้องการจำเป็น ได้แก่ ครูผู้สอน และนักเรียน

3. หลังการใช้กิจกรรมและเทคนิคการประเมินความต้องการจำเป็นพบว่า นักเรียนมีพัฒนาการด้านทักษะการทำโครงงานสูงกว่าเดิมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับต่ำกว่าเกณฑ์ที่ควรจะเป็น

4. ครูและนักเรียนมีความพึงพอใจในกิจกรรมและเทคนิคการประเมินความต้องการจำเป็นสำหรับการจัดการเรียนการสอนแบบโครงงาน

มนัญญา งามแสง (2547) ได้ศึกษาเรื่อง กลยุทธ์ทางเลือกในการพัฒนาทักษะการประเมินภายในสำหรับครูอนุบาล: การประเมินความต้องการจำเป็นสมบูรณ์แบบโดยใช้การวิจัยเชิงสำรวจ และพหุเทศาภรณ์ศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินความต้องการจำเป็นด้านทักษะการประเมินภายในของครูอนุบาลโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะดังนี้ 1) เพื่อกำหนดความต้องการจำเป็นด้านทักษะการประเมินภายในสำหรับครูอนุบาล 2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสาเหตุที่ส่งผลต่อความต้องการจำเป็นด้านทักษะการประเมินภายในของครูอนุบาล 3) เพื่อวิเคราะห์กลยุทธ์ทางเลือกในการแก้ปัญหาความต้องการจำเป็นที่เหมาะสมในแต่ละบริบท การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงสำรวจและพหุเทศาภรณ์ศึกษา โดยการวิจัยเชิงสำรวจใช้กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นครูอนุบาลจำนวน 400 คน จากโรงเรียนอนุบาลต่าง ๆ ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน เขตกรุงเทพมหานคร เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติภาคบรรยายและภาคสรุปอ้างอิง และการวิเคราะห์ LISREL เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อความต้องการจำเป็นด้านทักษะการประเมินภายในและรูปแบบการพัฒนาครูที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทักษะการประเมินของครูอนุบาล (change score) สำหรับการศึกษาแบบพหุเทศาภรณ์ ศึกษาโรงเรียนอนุบาล 3 แห่ง ที่ประสบความสำเร็จในด้านการประเมินภายในในระดับสูง ปานกลางและต่ำ เก็บข้อมูลโดยใช้การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์รายงานการประเมินตนเองของโรงเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และทำการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงสำรวจและพหุเทศาภรณ์ศึกษาโดยใช้การสนทนากลุ่มในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ผลการวิจัยสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ครูอนุบาลมีความต้องการจำเป็นด้านการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งเป็นทักษะที่ควรได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน รองลงมาคือ การสร้างเครื่องมือ ด้านการวางกรอบการประเมินและการเขียนรายงานการประเมิน

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อความต้องการจำเป็นด้านทักษะการประเมินของครูอนุบาลคือความพร้อมของครูในด้านการประเมินภายใน ประสพการณ์การได้รับคำปรึกษา โดย

โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุความต้องการจำเป็นด้านทักษะการประเมินภายในสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงเชิงประจักษ์ (ค่าไค-สแควร์ = 59.24, องศาอิสระ = 53, ค่า P = .25848, GFI = .98, AGFI = .96) และอธิบายความแปรปรวนของความต้องการจำเป็นด้านทักษะการประเมินภายในได้ร้อยละ 20

3. กลยุทธ์การพัฒนาทักษะการประเมินที่เหมาะสมที่สุดคือกลยุทธ์การอบรมเชิงปฏิบัติการและนำไปใช้ปฏิบัติจริง ควบคู่กับการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานตามแผน มีการนิเทศกำกับ ติดตามผลการปฏิบัติงานของครูอย่างต่อเนื่อง

วัชรภาภรณ์ เกียรติบุญญาฤทธิ์ (2549) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์ตัวแปรพระระดับของความต้อการจำเป็นของนักเรียนและครูที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินความต้อการจำเป็นในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนและครูคณิตศาสตร์ และ 2) วิเคราะห์อิทธิพลของความต้อการจำเป็นพระระดับในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนและครู ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียน โดยใช้การวิเคราะห์ด้วยโมเดลเชิงเส้นตรงระดับลดหลั่น (hierarchical linear model) เก็บรวบรวมข้อมูลจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และครูคณิตศาสตร์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 25 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แบบสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์พื้นฐาน (ช่วงชั้นที่ 3) แบบสอบถามวัดความต้อการจำเป็นของนักเรียนในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ และแบบสอบถามวัดความต้อการจำเป็นของครูในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียน ข้อมูลที่ได้ประกอบด้วย ตัวแปรระดับนักเรียนและตัวแปรระดับชั้นเรียน โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ด้วยโมเดลเชิงเส้นตรงระดับลดหลั่น ด้วยโปรแกรมเอชแอลเอ็ม ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนมีความต้อการจำเป็นในด้านสภาพแวดล้อมในห้องเรียน ด้านเวลาเรียน และด้านความสัมพันธ์กับเพื่อน ที่ควรได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วนมากกว่าด้านอื่น ๆ และครูคณิตศาสตร์มีความต้อการจำเป็นในด้านการใช้สื่อการสอน ด้านโครงสร้างหลักสูตร และด้านการจัดชั้นเรียน ที่ควรได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วนมากกว่าด้านอื่น ๆ

2. ตัวแปรระดับนักเรียนที่มีอิทธิพลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ ได้แก่ ตัวแปรดัมมีแสดงภูมิหลังของนักเรียนเกี่ยวกับรายได้ต่อเดือนของผู้ปกครอง ตั้งแต่ 30,001 บาทขึ้นไป ตัวแปรความต้อการจำเป็นของนักเรียนในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อน ตัวแปรระดับนักเรียนที่มีอิทธิพล

ทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ ได้แก่ ตัวแปรความต้องการจำเป็นของนักเรียนในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ด้านเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์ ตัวแปรความต้องการจำเป็นของนักเรียนในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ด้านการรับรู้ความสามารถของตนเองทางคณิตศาสตร์และตัวแปรความต้องการจำเป็นของนักเรียนในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ด้านความวิตกกังวล

3. ตัวแปรระดับชั้นเรียนที่มีอิทธิพลทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ ได้แก่ ตัวแปรความต้องการจำเป็นของครูในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนด้านการวัดและประเมินผล และตัวแปรความต้องการจำเป็นของครูในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนด้านการจัดชั้นเรียน ตัวแปรระดับชั้นเรียนที่มีอิทธิพลทางลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ ได้แก่ ตัวแปรความต้องการจำเป็นของครูในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนด้านการใช้สื่อการสอนและตัวแปรความต้องการจำเป็นของครูในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนด้านโครงสร้างหลักสูตร

ชนกนาถ กัปตพูล (2550) ได้ศึกษาเรื่อง การประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อการพัฒนากระบวนการปรับปรุงโรงเรียนหลังการตรวจสอบคุณภาพ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาเปรียบเทียบผลการประเมินคุณภาพภายนอกของโรงเรียนที่เป็นกรณีศึกษาตามตัวแปรด้านสังกัดและศึกษาระดับพัฒนาการของผลการประเมินภายนอก 2) ศึกษากระบวนการพัฒนาโรงเรียนที่พึงประสงค์หลังการประเมินคุณภาพภายนอก 3) เปรียบเทียบกระบวนการปรับปรุงพัฒนาโรงเรียนที่มีการปฏิบัติจริงหลังการตรวจสอบคุณภาพภายนอกระหว่างโรงเรียนที่มีสังกัดและขนาดต่างกัน และพัฒนาการของผลการประเมินภายนอกต่างกัน และ 4) ประเมินความต้องการจำเป็นของโรงเรียนด้านกระบวนการปรับปรุงโรงเรียนหลังการตรวจสอบคุณภาพภายนอก กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ โรงเรียนจำนวน 15 โรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษา 1 จังหวัดสมุทรปราการ ผู้ให้ข้อมูลคือครูในโรงเรียนทั้ง 3 สังกัด จำนวน 218 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถามการประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อการพัฒนากระบวนการปรับปรุงโรงเรียนหลังการตรวจสอบคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์สถิติบรรยาย ใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ผลการวิจัย พบว่า

1. ผลการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาที่เป็นกรณีศึกษาของโรงเรียนทั้ง 3 สังกัดทั้งรอบแรกและรอบสองไม่แตกต่างกัน โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับดี ในจำนวน 14 มาตรฐานของการประเมินภายนอก พบว่าในรอบแรก มาตรฐานที่มีผลประเมินต่ำสุดคือ มาตรฐานที่ 3 “ผู้เรียนมี

สุนทรียภาพและลักษณะด้านศิลปะ ดนตรีและกีฬา” ส่วนรอบสอง คือ มาตรฐานที่ 5 “ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร” และพบว่าพัฒนาการที่เกิดขึ้นมากคือ พัฒนาการจากระดับดีเป็นระดับดี คิดเป็น 40%

2. จากผลการสังเคราะห์เอกสารพบว่า กระบวนการปรับปรุงโรงเรียนประกอบด้วย 10 ขั้นตอน ได้แก่ การทำให้เกิดการยอมรับผลประเมิน การวิเคราะห์สาเหตุ การร่วมกันหาวิธีแก้ไข การมีส่วนร่วมในการแก้ไข การกำหนดเป้าหมายการพัฒนา การวางระบบกำกับติดตาม การตรวจสอบผลการพัฒนา การเผยแพร่ผลประเมิน การพัฒนาตนเองและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

3. โดยเฉลี่ยโรงเรียนมีการดำเนินงานตามกระบวนการปรับปรุงโรงเรียน 10 ขั้นตอน ได้คะแนนการปฏิบัติงานร้อยละ 97.67 ของงานที่ควรจะทำให้เกิดคุณภาพตามมาตรฐานการประเมินภายนอก และไม่ว่าจะเป็นสังกัดและขนาดใดต่างก็มีการปรับปรุงโรงเรียนอยู่ในระดับดี เมื่อจำแนกกลุ่มโรงเรียนตามระดับพัฒนาการของผลการประเมินภายนอกจากรอบแรกและรอบสอง พบว่า การปรับปรุงโรงเรียนเกิดขึ้นมากในกลุ่มโรงเรียนที่มีพัฒนาการจากระดับพอใช้ในรอบแรกมาเป็นระดับดีในรอบสอง

4. ขั้นตอนการปรับปรุงโรงเรียนที่จำเป็นต้องเร่งดำเนินการมากที่สุด คือ ขั้นตอนการเผยแพร่ผลการประเมินและการวิเคราะห์สาเหตุ และเร่งปรับปรุงการดำเนินงานในมาตรฐานที่ 4 “ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์” ซึ่งพบว่ามีปรับปรุงน้อยกว่ามาตรฐานอื่น

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับการประเมินความต้องการจำเป็น พบว่า การประเมินความต้องการจำเป็นในงานวิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีลักษณะเป็นแบบตอบสนองรายการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธี Modified Priority Needs Index (PNI_(modified)) ซึ่งเป็นดัชนีเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นที่ใช้หลักการประเมินความแตกต่าง เป็นสูตรที่นงลักษณ์ วิรัชชัยและสุวิมล ว่องวานิช ได้ปรับปรุงสูตรการคำนวณมาจากค่าดัชนี PNI แบบเดิม โดยการหาค่าผลต่างระหว่างสภาพการดำเนินการที่คาดหวัง (I) และค่าสภาพการดำเนินการในปัจจุบัน (D) (I-D) แล้วหารด้วยค่าสภาพการดำเนินการในปัจจุบัน (D) เพื่อถ่วงน้ำหนักก่อนที่จะมีการจัดเรียงลำดับความสำคัญ (สุวิมล ว่องวานิช, 2550 หน้า 279) ในการประเมินใช้ค่าดัชนี PNI_{modified} ที่มีค่า 0.20 ขึ้นไปเป็นเกณฑ์ที่ถือว่าเป็นความต้องการจำเป็น และจัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น (สุวิมล ว่องวานิช, 2548 อ้างอิงใน อังค์วาร วงษ์รักษา, 2548, หน้า 61) ดังนั้นการประเมินความต้องการจำเป็นในงานวิจัยนี้จึงใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น พบว่าในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดจิต
 สาธารณะนั้น สถานศึกษาได้มีการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมสาธารณประโยชน์และการ
 สอดแทรกกิจกรรมในช่วงเวลาเรียน บูรณาการในกิจกรรมการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและ
 กิจวัตรประจำวันของผู้เรียน การจัดกิจกรรมดังกล่าวครูผู้สอนมีอิทธิพลโดยตรงต่อการพัฒนาผู้เรียน
 ซึ่งจัดว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ดังนั้นการประเมินความ
 ต้องการจำเป็นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีจิตสาธารณะของครูสำนักงาน
 เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาในครั้งนี จึงมุ่งเน้นไปที่การประเมินความต้องการจำเป็นในการ
 พัฒนาครู ซึ่งถือว่าเป็นบุคลากรทางการศึกษาที่มีความสำคัญ (พรพิมล พรพิรชนม์, 2550) จึงควร
 ดำเนินการส่งเสริมให้มีความรู้ ความสามารถ และมีพฤติกรรม (วิจิตร อวระกุล, 2540) ในการสอน
 ให้ดีขึ้น อันจะเป็นผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (โกศล สายแก้วลาด, 2540; จำลอง
 เจริญเกษ, 2542; สุรรัตน์ เอี่ยมกุล, 2542) ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผู้เรียนให้มีจิต
 สาธารณะก็เช่นกัน ที่ต้องจัดการเรียนรู้โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เพื่อให้สอดคล้อง
 กับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ดังนั้นการพัฒนาคูจึงควรพัฒนาทั้ง
 ในด้านความรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในด้านการออกแบบกิจกรรม ด้านเทคนิควิธีการจัด
 กิจกรรม ด้านสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ แหล่งการเรียนรู้และด้านการวัดผลประเมินผล โดยใช้การ
 ประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ระบุถึงสภาพปัญหา และความต้องการต่างๆ ที่
 เกิดขึ้น ข้อมูลที่ได้จากการประเมินความต้องการจำเป็นจะนำไปสู่การดำเนินการในขั้นตอนต่างๆ
 ของกระบวนการพัฒนานุคลากรต่อไป